Ronahî
Şopdara Rastiyê ye
Rojnameya siyasî, civakî û çandî   Jimar :1360   18-Adar-2026   www.ronahi.net/ku/

Navnîşan
www.ronahi.net/ku/   rojnameyaronahi   @ronahikurdi55
nameronahi@gmail.com   Rojnameya Ronahî   +963 984 370 218

Zarokatiyek ku li şûna maseya dibistanê li ser erebeyek sebzeyan derbas dibe

Roheyv Keleş/ Qamişlo

Kurekî 13 salî li şûna maseyeke dibistanê li pişt erebeyeke sebzeyan radiweste. Piştî ku bavê wî nexweş ket, ew bû tekane debara malbata xwe. Di navbera mîzan û kîsikên sebzeyan de, ew xewneke paşxistî ya vegera dibistanê û vegerandina zarokatiya xwe ya windabûyî vedişêre.

Di nav dengê firoşkarên li sûkê û bêhna sebzeyên taze de, kurek, ku temenê wî ne ji sêzdeh salî mezintir e, li pişt erebeyek biçûk radiweste û sebzeyên cûrbecûr difiroşe. Dema ku hevalên wî çenteyên dibistanê yên xwe hildigrin, ew kîsikek plastîk hildigire û roja xwe serê sibê dest pê dike. Ev çîroka zarokekî ye ku ji ber şert û mercên dijwar neçar maye ku dev ji dibistanê berde û li sûkê bixebite da ku piştî nexweşiya bavê xwe debara malbata xwe bike, dîmenek ku rastiya dijwar a ku hin malbat pê re rû bi rû dimînin, nîşan dide, ji ber ku ew neçar in zarokên xwe bi berpirsiyariyên ji temenê wan wêdetir bar bikin.

Destpêka rojek dirêj

Bi ronahiya sibehê re, ew berî piraniya hevalên xwe şiyar dibe. Ew cilên dibistanê li xwe nake û pirtûkan hilnagire, di şûna wê de, ew rasterast ber bi bazarê ve diçe ku erebeya wî ya sebzeyan, çavkaniya dahata yekane ya malbata wî, lê ye. Ew sebzeyan bi baldarî rêz dike, bacanan dixe qutiyekê û xiyar jî dixe qutiyek din, hewl dide ku kelûpelên xwe balkêş bike da ku kerîdaran bikişîne.

Ew bi dengekî ku gelek westandinê vedişêre dibêje: “Min dixwest ku ez jî mîna zarokên din biçim dibistanê, lê nexweşiya bavê min neçar kir ku ez li şûna wî bixebitim.”

Nexweşiya bav û guhertina rolan

Nêzîkî du sal berê, bavê wî tevahiya rojê li sûkê sekinî, sebze difirot û debara malbatê dikir. Lê nexweşî lê ket, ew nikarîbû demjimêrên dirêj bixebite an jî bisekine. Her ku tenduristiya wî xirabtir dibû, malbat bi pirsgirêkek dijwar re rû bi rû ma, kî dê piştgiriyê bide wan? Ji bo zarokên wî çareyeke din tunebû, li şûna ku xwendina xwe di polên destpêkê de bidomîne, wî biryar da ku zû berpirsiyariyê bigire ser xwe. Wî dibistan terikand û dest bi çûyîna sûkê bi bavê xwe re kir da ku firotinê fêr bibe, heta îro ew berpirsiyarê sereke yê erebeya biçûk e.

Xewneke Paşxistî

Her çiqas tevahiya rojê bi kar mijûl be jî, kur hîn jî xewneke sade dihewîne, dişibihe xewnên hevalên xwe. Ew dibêje ku ew ji xwendin û nivîsandinê hez dike û hêvî dikir ku di pêşerojê de bibe mamoste. Carinan ew li ber dibistanek nêzîkî bazarê radiweste û temaşe dike ku xwendekar dikevin polên xwe, xemgîniyek hîs dike, lê ew zû vedigere ser karê xwe.

Bi kenekî şermokî lê zêde dike:“Dibe ku rojekê ez vegerim dibistanê ger rewşa me baştir bibe.”

Zarokatî bi jiyanê re rûbirû dibe

Hebûna zarokan di bazara kar de li hin deveran ne tiştekî neasayî ye, nemaze di nav malbatên ku bi xizanî, nexweşî, an jî windakirina debara malbatê re têdikoşin. Lê çîroka vî zarokî rastiyeke mirovî ya bi êş nîşan dide, ku ciwan neçar dimînin ku di temenê pir biçûk de bi rastiya jiyanê re rû bi rû bimînin. Li sûkê, piraniya kerîdar û firoşkaran wî nas dikin. Hin ji wan ji bo piştgirî û teşwîqkirina wî ji wî dikirin, hinên din jî şîret an alîkariyek hêsan pêşkêş dikin. Digel vê yekê, berpirsiyarî ji bo zarokekî ku hîn sêzdeh salî nebûye pir mezin dimîne.

Piştgiriya civakê pir girîng e

Çend beşdarên bazarê tekez dikin ku rewşên wiha ji civak û saziyên peywendîdar bêtir baldariyek hewce dikin. Divê zarok li dibistanan bin, ne li bazaran bin. Gelek kes hêvî dikin ku ev zarok û malbata wî dê piştgiriyek bistînin ku dê alîkariya wî bike ku vegere perwerdehiyê bêyî ku malbat debara xwe winda bike.

Dema ku roj diçe ava, zarok dest bi berhevkirina qutiyan û rêzkirina sebzeyên mayî dike. Rojek din a dirêj bi dawî dibe, lê ew pir dişibihe roja berê û dibe ku roja piştî wê. Di navbera westandin û berpirsiyariyê de, hêvî di dilê wî yê biçûk de dimîne, ku rojekê ew ê vegere dibistanê û li şûna erebeyek sebzeyan, çenteya xwe hilgire.

Ew çîroka zarokekî ye, lê ew rastiya gelek zarokan nîşan dide ku ji ber şert û mercan neçar mane ku zarokatiya xwe zû terk bikin. Ew çîrokek e ku pirsek girîng ji civakê re diafirîne. Em çawa dikarin xewnên zarokan biparêzin û şansek rastîn ji bo pêşerojek çêtir bidin wan?

Bi kamîreya Ayşa Silêman

FERHENGA BIWÊJAN

LI SER NAZIKÎ, XEYDÊ Û DÛRKETINA JI HEV

Anî ser xwe:
- Çawa ku jê re hatibe gotin.
*Çenda ne li ser wî jî diaxiviyam, lêbelê anî ser xwe.

Bi dinyayê ketiye:
- Terqiyaye; rateqiyaye; koçber bûye.

Bi lêv û poz e:
- Xeyidiye.

Çorên xwe berdane ber xwe:
- Rûyê xwe qermiçandiye; xeyidiye.

Deriyê wî venake:
- Naçe serdana wî.

Destê me ji hev qut bû:
- Em ji hev dûr ketin; em êdî hev nabînin.

Dev di erdê de dikişe:
- Xwe xeyidandiye; rûyê xwe tirş kiriye.

Devê hev venekirin:
- Bi hev re neaxivîn.

Dilê min lê venabe:
- Ez nikarim jê hez bikim; ez nikarim lê biborim.

Dilê wî hişt:
- Xwesteka wî pêk neanî.
- Gotinên ne xweş jê re gotin.

Dilê wî jê sar bû:
- Êdî nexwest; dilê wî jê ma.

Dilê wî şikest:
- Dilê wî ma; xeyidî.

Dilê wî şikand:
- Xwesteka wî pêk neanî.
- Gotinên ne xweş jê re gotin.

Hêlîna xwe xirab kir:
- Heval û hogirên xwe ji xwe kirin; xwe ji hevalên xwe xeyidand.

Hirçek ji rezekî xeyidiye, ritlek dimis zêde bûye:
- Xeyda te ji bo min fayde ye.

Hêka dilmê ye:
- Pir nazik e; mirov newêre nêzîk bibe; mirov newêre rexne bike; dilê wî pir zû dişke.

Hêka neaman (hîştirme) e:
- Bi heman wateyê.

Ji hev daleqandî ne/ji hev re daleqandî ne:
- Ji hev xeyidîne; navbera wan xirab bûye.

Ji min lêv daleqandiye:
- Ji min xeyidiye.

Ji min lêv gerandiye:
- Bi heman wateyê.

Ji nava refa xwe derketiye:
- Xwe ji xizim û derdorên xwe dûr xistiye.

Kêr devê wî venake:
- Pir xeyidiye.

Lêvek li erd e, yek li ezman e:
- Xeyidiye; eniriye; keyfa wî şkestiye.

Lêva wî di erdê re dikişe:
- Bi heman wateyê.

Lêva xwe şor kir:
- Xeyidî; keyfa wî şkest.

Ji Pirtûka Ferhenga Biwêjan Ya Diyar Bohtî

Efrîn; Ji Berxwedana Serdemê heya vegerê (1)

Efrin ji aliyê dewleta Tirk a dagirker ve, di 18'ê Adara 2018'an de hat dagirkirin. Gelê Efrînê bi rihê Şerê Gelê Şoreşgerî di 58 rojan de li hember dewleta Tirk û teknîka wê berxwedaneke bêhempa da meşandin.R-7

‘Armanceke stratejîk di şerê Amerîka-Israîl û Îran de heye’

Siyasetmedarê Kurd Kamîran Berwarî destnîşan kir ku hêzên hegemon ji bo berjewendiyên xwe, hikumetên islamî yên tundrew ava dikin û got, “Armanceke stratejîk di şerê Amerîka-Israîl û Îran de heye. Ew ê şer bidome û berfirehtir bibe heya ku aliyek li ser nexşerêya siyasî were rakirin."R-6

Ezmûna Komkujiya Helebce
Farûk Sakik   R-4

Civaka ji cihê xwe were meşextkirin, azadiya xwe ji dest dide
Ehmed Hesen   R-7

Bêrîvan û Ronahî bi bedena xwe agirê Newrozê geş kirin

Ronahî û Bêrîvan ku di 22'ê Adara 1993'an de agirê Newrozê bi bedena xwe ger kirin. Agirê Newrozê bilid kirin û cenga azadiyê mezintir kirin. Ji bo azadiya gelê Kurd û jinan, bedena xwe kirin agirê azadiyê û destpêkeke mezin ji têkoşînê re.R-2

Ronahî
Şopdara Rastiyê ye
Rojnameya siyasî, civakî û çandî   Jimar : 1360   18-Adar-2026   www.ronahi.net/ku/   Nirx: 500 L.S

DIVÊ ÎRADEYEKE SIYASÎ JI BO PÊKANÎNA MAFÊ HÊVIYÊ BÊ NÎŞANDAN

Parêzera Rêber Apo Suzan Akipa diyar kir ku li Tirkiyê qanûn hene mafê hêviyê asteng dikin, îşkence jî hîn li gorî qanûnên wê destûr e û hikumet ji bo guhertina vê yekê, îradeyeke siyasî ya cidî nîşan nade. Ji bo muzarkere di şert û mercên wekhev û azad de werin kirin, Pêvajoya Aştiyê bi ser bikeve, divê Rêber Apo û girtiyên din li gorî mafê hêviyê azad bibin.R-5

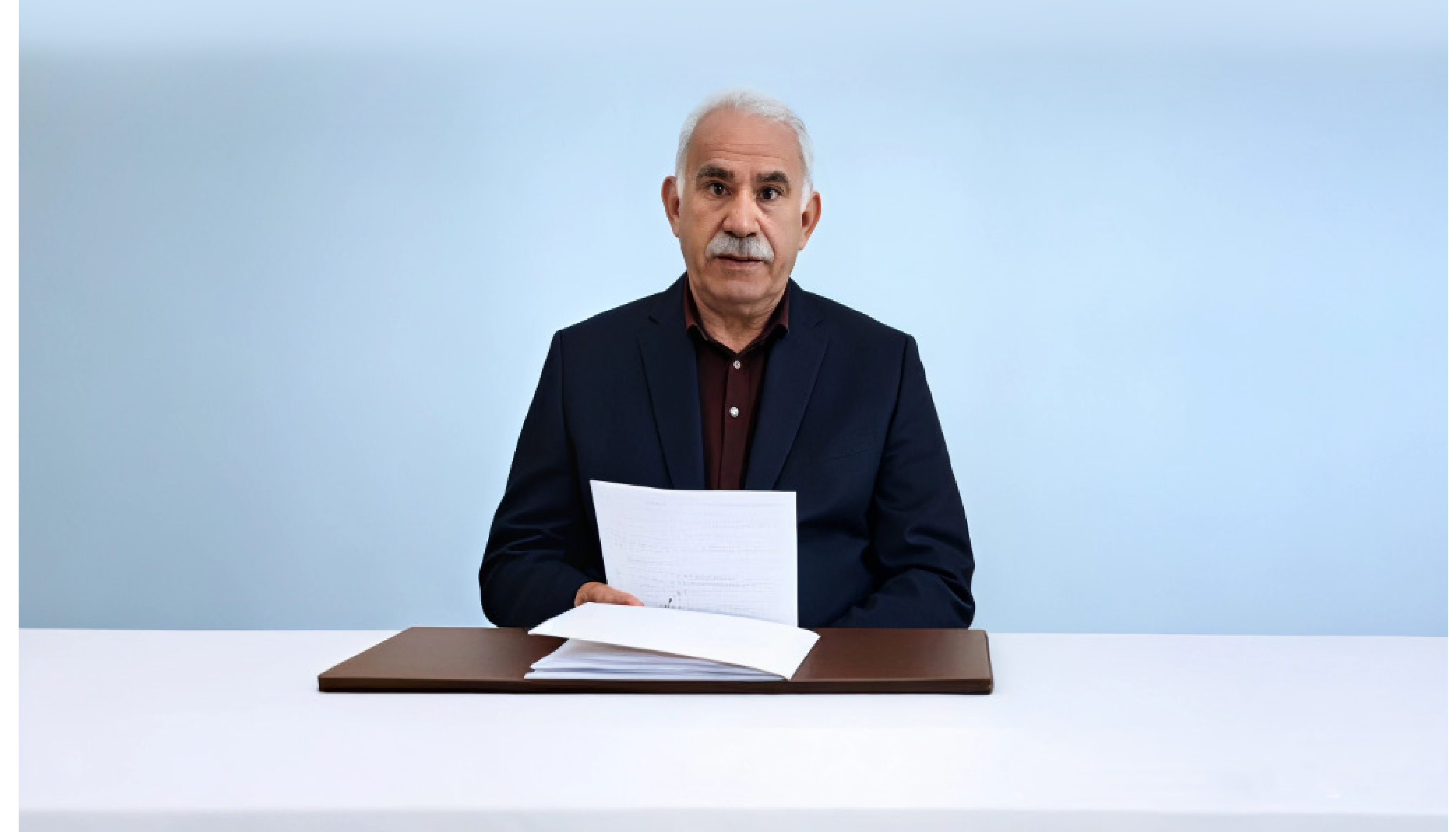

Di 2026’an de li Sûriyê 80 zarok û 51 jin hatine kuştin

Ji destpêka sala 2026'an ve, herî kêm 80 zarok û 51 jin li deverên cuda yên Sûriyê di bûyerên cuda de hatine kuştin, ev yek jî xeteriyên berdewam ên li ser sivîlên li Sûriyê nîşan didin.R-3

Zehmetiyên tenduristiyê li Kobanê dijwar dibin

Hevserokê Desteya Tenduristî ya bajarê Kobanê Ehmed Mehmûd diyar kir ku Ji 20'ê Çileyê û heya roja îro, Kobanê di bin dorpêçeke giran de ye û got, “Rewşa tenduristiyê jî ji ber kêmderfetan her ku diçe dijwar dibe, nebûna dermanan û derketina cîhazên bijîşkî û navendên tenduristiyê ji xizmetê, rewşê xirabtir dike."R-10

Bêrîvan û Ronahî bi bedena xwe agirê Newrozê geş kirin

Ronahî û Bêrîvan ku di 22'ê Adara 1993'an de agirê Newrozê bi bedena xwe ger kirin. Agirê Newrozê bilid kirin û cenga azadiyê mezintir kirin. Ji bo azadiya gelê Kurd û jinan, bedena xwe kirin agirê azadiyê û destpêkeke mezin ji têkoşînê re.

Esma Mistefa

Agirê Newrozê ji Kawayê Hesinkar dest pê kir, bi Mezlûm Dogan di zindana Amadê de bi wate bû û li gel jinên têkoşer Bêrîvan û Ronahî bi nav û deng bû. Rêber Apo dibeje: "Eger azadî hêsan baya Ronahî û Bêrîtan bedena xwe nedidan ber agir." Ji bo azadiyê gelê Kurd û jinan bedena xwe kirin agirê azadiyê û destpêkek mezin ji têkoşînê re.

Jiyana jinên têkoşer Bêrîvan û Ronahî

Ji jinên berxwedêr Ronahî (Bedrîye Taş) û Berîvan (Nîlgûn Yildirim) di heman çalakiyê de hatin cem hev. Ronahî di sala 1972'an de li navçeya Elbîstan a Mereşê ji dayik bûye. Ronahî keça malbateke welatparêz di sala 1979'an de tevî malbata xwe koçî Swîsrayê dibe. Rohanî ku zarokê herî biçûk ê malbatê ye bi sê birayên xwe re li Swîsreyê komeke muzîkê ava dike. Birayên ku li ser têkoşîna azadiya Kurd stran gotin, piştî wefata bavê xwe dawî li xebatên koma muzîkê anîn.
Ronahî xebatê wênexêziyê jî dike li ser wêneyên wê xweza û zarokên keç timî xuya dibe. Ronahî ya biryara beşdarbûna têkoşîna azadiyê dide, destpêkê beşdarî xebatên ciwanan dibe piştî perwerdeya 20 rojan vesaziya wê li qada ragihandinê çêdibe. Piştî demekî ku xebatên ragihandinê dimeşîne beşdarî xebatên birêxistina jinan dibe û Ronahî ji bo birêxistinkirina jinan dibe xwedî ked û hewldanek mezin.
Bêrîvan jî ji Dêrsimê bû. Hê di 6 mehiya xwe de ji mal tê avêtin û meta wê ew mezin dike. Di 12 saliya xwe de dizewicînin û wê dişînin Almanyayê. Li vir ji ber tundiyê ji malê direve û riya wê û Ronahiyê li ser hev hildikeve. Wekî du rêhevalên têkoşînê bi hev re tev li xebatan dibin. Piştî perwerdehiyên li ser têkoşîna azadiya jinê û Kurdistanê Ronahî li Manheîmê û Bêrîvan jî li Frankfurtê xebatên jinan dimeşînin.
Ronahî û Bêrîvan bi hev re beşdarî konferansê bûn. Di vê kanferansê de bi hev re nîqaş dikin û biryar didin ku ew dixwazin biçin çiya û piştre ew dixwazin ku derbasî qada Serokatî û piştre jî berê xwe bidin welat. Heval Ronahî digot: "Ewropa min têr nake, her wiha xebatên jinan ên Ewropayê jî min têr nake. Ger ez biçim çiya wê demê ez ê xwe bi hêz hîsbikim. Gelek perspektîfên Serokatî hene bang li gelê Ewropayê dike divê em jî bibin bersiv."

Şehîdên Newrozê

Heval Ronahî û Bêrîvan di 22'ê Adara 1993'an de li bajarê Mannheîm ê Almanyayê bedena xwe şewitandin û dan ber agir, ew weke "Şehîdên Newrozê" tên naskirin. Çalakiyên wan hem li Kurdistanê hem jî li Almanyayê bandorek mezin avakir. Dewleta Alman kesên ku dixwazin tevlî merasîma herdu Şehîdan bibin dikirin asteng. Polîsên ku tundî bikartîne bi dehan kes binçav dike. Bi hezaran kes astengiya polîsan derbas kirin û bi merasîmeke girseyî Heval Ronahî û Berîvan oxir kirin.

Di nemeya xwe de armanca vê çalakiyê xuya kirin

Nameya ku Heval Ronahî û Bêrîvanê bi hev re nivîsandin û ji me re hêştine wiha bû: "Dewleta Alman di demên dawî de dijminahiya xwe ya li hemberî gelê Kurd bi awayekî vekirî îlan kiriye. Komeleyên me hatin girtin, reng û ala me ya neteweyî hatiye xespkirin, gelek welatparêzên me hatine binçavkirin û girtin. Almanya li pey nijatperastiya Tirkiyeyê dimeşe. Piştgirî didin gotinên Demîrel-Çîller-Gureş ên dibêjin dê xelat bibin. Ji bo şerê qirêj berdewam bike û gelê Kurd bê tunekirin bi her şêwayî piştgiriyê didin. Qetlîamên li Kurdistanê bi çekên ku Almanan dane tê kirin. Herî dawî êrişî gelê ku Newroz li bajarên Almanyayê pîroz dikirin û pêkanînên ku Hîtler derbas dike li ser gel dan meşandin. Ev kirinên wan bû sedem ku sebra me nemîne.
Wehşiyeta ku li Cizîr, Şirnex û Amedê de ku li hemberî gelê Kurd pêk hat berpirsyariya Almanyayê heye, ev nirxandin cih digrin. Dewleta Almanyayê dê hesabê vî sûcê mirovahiyê bide. Em Mazlûm Dogan ku bi sê darên şiqatê di zîndana Amedê de rê nîşanî gelê Kurd da, Ferhatên ku bi agirê bedena xwe bersivdan vê rêyê, Zekiye Alka ku digot Newroz bi agir tê pîrozkirin û li sûrên Amedê bedena xwe da ber agir û hemû şehîdên têkoşîna azadiyê bi rêzdarî û mînet bi bîrtînin. Em dibînin ku ew ala me ji wan dewir girtî kêm maye dê li ser sûran bê danîn. Em bi îradeya xwe dikevin rêya azadiyê ya Necmiyan ku digotin "Agir ne vemirînin." Bersiva herî mezin a ku ji bo Emperyalîzm û mêtingeriyê were dayîn agir bi berdana xwe xistine. Gotinên Wezîrê Derve Manfred Kanther ên wekî: "Ji îro û pêde dê tewrê me yê li hemberî PKK'ê dijwar be. Divê PKK'ê vê baş bizanin ku dê nikarin li her cihî serbest tevbigerin." Hişt ku em di biryara xwe de bi israr û em pêngavek din nêzîk kirin. Em dizanin û bawer dikin ku agirê azadiyê yê me vêxistî dê mezintir bibe. Bedena me û fikrên me bila diyarî hemû gelê Kurd be."

Nameya ku Heval Ronahî nivîsandiye wiha ye:

"Ez Newroza we ji dil pîroz dikim. Hedefa me berxwedana ji bo jiyanek bi rumet e, Rêber Apo digot: "Divê hûn li ber xwe bidin." Ji ber vê em kêm be jî dest bi berxwedanê dikin û dixwazin dewrî we bikin. Rêber Apo digot ku "Divê şoreşê bibin Kurdistanê" ji ber vê bi taybetî gelê me yê Ewropayê vê bike û ev yek pir girîng e. Di vê bingehê de ji ber ku gelek karên wiha yên girîng dikevin ser milê jinan, divê li ser piyan rawestin û bi rênîşandana Rêber Apo bikarin vê yekê bikin. Em ji we û gelê xwe ji dil bawer dikin û baweriya me bê dawî ye."

''Ger azadî ewqas hêsan bûya, Bêrîvan û Ronahî bedana xwe nedidan ber agir''

Rêberê Gelê Kurd Abdullah Ocelan di derbarê name û çalakiya Heval Ronahî û Bêrîvan de wiha got û wan weke "kesên ku gihiştina raza agir" pênase kir. "Hinek nameyên ku şehîdên me yên Newroza Ewropayê ku ji me re hiştine hene. Girînge ku em hinek li ser vana rawestin. Hevala Bêrîvan (Nîlgun Yildirim) û Ronahî (Bedriye Taş) ev keçên Kurdistanê nameyên bi wate hiştine. Ez bûm şahidê hinek roportajên wan. Bawerim gelek nameyên wan, nirxandin û raporên wan hene. Hinek ji wana min dîtin. Ger azadî ewqas hêsan baya dê Bêrîvan û Ronahî xwe neşewitandibana. Van hevalan nameyên gelek watedar hiştine. Ne mimkûna ku mirov rêz nîşan nede. Di nirxandinên wan de tê zanîn ku bi zanist bûn."

'Mafê jinê divê di destûra Sûriyê de were parastin'

Stêrk Mihemed/Qamişlo

Parêzer Roşîn Mistefa diyar kir ku pêwîst e bi awayekî fermî mafê jinê di destûra Sûriyê de were parastin û wiha got: "Eger mafê jin neyê parastin, Sûriyek demokratîk ava nabe."

Sûriye di dema niha de di gelek pêvajoyan re derbas dibe, piştî ketina Rêjîma Bass û hatina hikumeteke Demkî ser desthiltdariya Sûriyê re dixwazin destûr û pêvajoyeke nû di Sûriyê de dest pê bikin, lê di vê pêvajo û destûrê de mafê jin nehatiye parastin. Projeyek demokrasî di nava Sûriyê de bêyî hebûna jinê temam nabe. Pêwîste mafê jinê di destûra Sûriyê de were parastin û jin xwedê biryar be.

Di vê derbarê de Parêzer Roşîn Mistefa ji Rojnameya me re axivî.

''Divê jin xwedî biryar bin''

Parêzer Roşîn Mistefa da zanîn ku eger dewletek demokratîk be an, na di rêya rola jinê di wê dewletê de tê naskirin û wiha got: "Jin gihaştiye demokrasiya xwe an na, jin di milê biryardayîne de xwedî role, di milê siyasî, zagonî de mafê jinê di destûrê dewletê de hatiye parastin an na? Herwiha di milê aborî de jin çiqas pêşketiye, dema ku em li van pîvanan meyze dikin em dîbînin ku rola jin tam di dewletê de çi ye. Sûriyê niha ji dewletên din cûdatire xwedî pêkhateyên cûr bi cûre. Serokê HTŞ' Ehmed Şera bi meresîmeke raghand ku mafê kurdan di destûra Sûriyê de hate parastin, lê ev ne têrker bû di nava vê destûrê de parastina maf û destkeftiyên jinê tune bû. Pêwîste bi awayekî fermî mafê jinê di destûra Sûriyê de were parastin û erêkirin. Ji ber ku eger mafê jin neyê parastin mafê pêkhateyan jî nayê parastin û Sûriyek democrat ava nebe. Ji bo jinên di Sûriyê de divê tenê di nava çar dîwaran de sînora jiyana xwe nebînin, dîve xwedî biryar bin û bighêjin azadiya xwe. Herwiha ji bo pêşerojeke demokrartîk ji Sûriyê re divê rol û hebûna jinê hebe."

''Kes mafê jinê jê re pêşkêş nake''

Parêzer Roşîn Mistefa axaftina xwe wiha bi dawî kir: "Li Rojavayê Kurdistanê û di Şoreşa Rojava ya ku bi Şoreşa jinê tê naskirin ruxmî ku ne dewlete jî, lê rola sereke û bingehîn a jinê bû. Jina Kurd di vê Şoreşê de cihê xwe di milê leşkerî, siyasî, aborî, zagonî û di biryargirtinê de girt. Demokrasiyek hatiye avakirin jin li kêleka mêr jiyan û civakê bi rê ve dibe. Saziyên li ser sîstema hevseroketiyê kar û xebat dimeşînin. Tecrûbeya mezin a demokrasiyê di Rojava de hate avakirin. Kes mafê jinê jê re pêşkêş nake û nabêjin kar û demokrasiyê bi rê ve bibe, lê belê divê ku jin bi xwe li ser lingên xwe bisekine, xwedî hêz be û têkoşîneke mezin ji bo jiyana demokrasî, kar û xebat bide maşandin da ku bighêje maf û azadiya xwe. Li tevahî cîhanê tevgerên Famînîst ji bo jinê rabûn, ev hem ji bo azadiya jinê ne, di heman demê hin lihevkirin ji bo wekeheviya jin û mêr di cîhanê de derketin yek ji wan jî lihevkirina Sîdew e. Jinên Rojavayê Kurdistanê li tevhî cîhanê dengvedan, ev destkeftiyên ku 14 salin li Rojavê Kurdistanê avakirine, divê dest ji ked û van destkeftiyan bernedin û biparêzin."

Girava Xarkê pevçûnek deryayî di navbera Washington û Tehranê de ye

Amerîkayê Girava Xarke ya li Kendava Fars ya Îranê ku navenda hinardekirina petrola Îranê ye bombebaran kiriye. Di demekê de ku Trump gef xwar ku binesaziya petrolê wêran bike, di nav hişyariyên li ser bandora êrişê li ser bazarên cîhanî de.

Navenda Nûçeyan

Di demekê de ku şerê Amerîka-Îsraîlê li dijî Îranê dikeve hefteya xwe ya sêyem, pevçûn ji êrişên hewayî yên rasterast ber bi gefên eşkere yên li ser binesaziya petrolê ve berfireh bûye, piştî ku Washingtonê ragihand ku wê hedefên leşkerî li Girava Xarkê bombebaran kiriye, di heman demê de Tehran bi gefên dijber li seranserê Kendav û Tengava Hurmuz bersiv da.
Ev aloziya leşkerî bi peyamên siyasî ve girêdayî bû, ji êrişên Amerîkî û Îsraîlê yên li ser tesîsên Îranî bigire heya gefên Îranê yên armanckirina tesîsên avêtina mûşekan û tesîsên enerjiyê yên girêdayî Dewletên Yekbûyî herwiha bi pêşketinên meydanî û ewlehiyê yên li hundirê Îran û herêmê.
Serokê Amerîkayê Trump gef xwar ku eger Tehran êrişên xwe yên li ser keştîyên li Tengava Hurmuzê nerawestîne, ew ê êrişî binesaziya petrolê ya li Girava Xark bike, di hişyariyekê de ku çavdêr dibêjin ew dikare bazarên ku ji ber qutbûnên dabînkirinê yên bêhempa dikişînin bêtir rewşê aloz bike.
Fermandariya Navendî ya Amerîkayê got ku hêzên wan "bi serkeftî li zêdetirî 90 hedefên leşkerî yên Îranî li Girava Xarkê xistine lê nehiştine ku zirar bighêje binesaziya petrolê", di heman demê de artêşa Amerîkayê got ku êrişa depoyên mînên deryayî, cihê hilanîna depoyên mûşekan û çend deverên din ên leşkerî hilwişandine.
Herwiha Trump diyar kir ku Dewletên Yekbûyî yên Amerîkayê "cihên leşkerî yên li ser giravek girîng ji bo tora petrolê ya Îranê hilwişandiye" û hişyarî da ku binesaziya petrolê dikare bibe hedefa din ger Tehran destwerdanê di keştîvaniya di Tengava Hurmuz de bike.

Cihê stratejîk û girîngiya Girava Xarkê

Girava Xarkê bi qasî 15 mîlan dûrî peravên Îranê li Kendava Erebî ye û navenda sereke ya aboriya petrolê ya Îranê ye; nêzîkî ji sedî 90 ji hinardekirina petrolê ya Îranê di nav tesîsên wê re derbas dibe, ev yek wê dike xalek girîng di fînansmana dewletê û şiyana leşkerî de.
Girava Xarkê navenda herî girîng a hinardekirina petrola Îranê ye. Ew giravek e ku 8 kîlometre dirêj e li Kendava Farsê, bi qasî 43 kîlometreyan ji bejahiya sereke dûr e. Girav boriyên sereke ji zeviyên petrolê yên Îranê yên li beşên navîn û rojavayê welêt werdigire û bi qasî ji sedî 90 ji hinardekirina petrola Îranê ji wir derbas dibe.
Ew ji aliyê kampaniya Amerîkî Amoco ve hatiye çêkirin berî ku di sala 1979'an de ji aliyê Îranê ve were girtin. Tesîsên wê rojane di navbera 1.3 û 1.6 milyon bermîl petrol werdigirin, di heman demê de li gorî banka veberhênanê JPMorgan, Îranê di nîvê Sibatê de herikîna xwe ya rojane gihandiye 3 milyon bermîl, digel 18 milyon bermîlên din wekî rezerv.
Rojnameya Washington Post got ku qelsbûna Girava Xarkê ji bo Dewletên Yekbûyî yên Amerîkayê avantajên stratejîk ên girîng hene, ji ber girîngiya wê ya aborî, leşkerî û girêdana wê bi şiyana Tehranê ya hinardekirina petrolê û fînansekirina saziyên xwe, di nav de dayîna mûçeyên artêşê.
Li gorî Nour News, platforma Encumena Ewlekariya Neteweyî ya Îranê, ji cîgirê parêzgarê parêzgeha Bûşehrê ya başûrê Îranê ji bo karûbarên ewlehiyê Ehsan Cîhaniyan, got ku "operasyonên hinardekirin û hawirdekirinê herwiha çalakiyên kampaniyên li ser giravê" tevî êrişa Amerîkî jî berdewam dikin.
Ajansê got ku piştî êrişan herî kêm 15 teqîn çêbûn, ku cihekî parastina hewayî, baregeheke deryayî, bircê kontrolkirina balafirgehê û hangareke helîkopterê ya kampaniyeke petrolê ya deryayî hedef girtin û piştî êrişê dûyek qalind li ser hin beşên giravê bilind bû.

Tengava Hurmuzê

Di heman demê de, Wezîrê Derve yê Îranê Ebas Eraqçî got ku hêzên welatê wî dê bersiva her êrişekê bidin ku li ser tesîsên enerjiyê yên Îranê be û got ku Tengava Hurmuzê ji bo keştîvaniyê vekirî ye, lê ji bo tankerên petrolê û keştîyên "dijminan û hevalbendên wan" girtî ye. Ebas Eraqçî piştrast kir ku Tehran dê tesîsên kampaniyên Amerîkî yên li herêmê an yên ku Dewletên Yekbûyî yên Amerîkayê tê de xwedî par in hedef bigire ger êrişî tesîsên wan bike û got ku êrişa li ser Girava Xerkê ji axa welatên cîran pêk hatiye
Di heman demê de Fermandarê Pasdarên Şoreşê Muhsen Rezayî got ku di bin şert û mercên heyî de Tengava Hurmuzê ji nû ve nayê vekirin û mafê ti keştiyeke şer a Amerîkî, tevî keştiyên balafirhilgir, tune ku bikeve Kendavê. Rezayî zêde kir ku hebûna leşkerî ya Amerîkî li herêmê sedema sereke ya bêîstîqrariya pênc dehsalên borî ye û divê ewlehiya Tengava Hurmuzê berpirsiyariya welatên herêmê, bi taybetî Îran û Omanê be, ji ber ku ew du welat in ku çavdêriya her du aliyên wê dikin. Rezayî berdewam kir û got ku "dawîanîna şer di destê Îranê de ye" û Tehran heta ku tazmînata tevahî ya windahiyên xwe û garantiyên ji bo pêşerojê wernegire, dê dawîanîna şer nefikire û got ku ev yek bêyî derketina Dewletên Yekbûyî yên Amerîkayê ji Kendavê pêk nayê.

Metrsiyên aborî û siyasî

Pispor hişyar dikin ku êrişên li ser giravê dikare bibe sedema hilweşîneke karesatbar a bazarên cîhanî, ji ber ku hilweşandina tesîsên wê yên aloz dê zehmet be ku zû were sererastkirin, dibe ku bibe sedema bilindbûneke domdar a buhayên petrolê û qelskirina paşeroja her hikûmeteke muhtemel a Îranî ya piştî şer.
Li Washingtonê fikrên ji bo kontrola leşkerî ya giravê hatine pejrandin, di raporek Axios de hat nîşan dan ku rayedar li ser gavek wisa difikirin, di heman demê de The Guardian ji analîstan îşaret pê kir ku her êrişek li ser Girava Xarkê dikare aboriya cîhanî bixe nav aloziyek giran.

Giravên Ebû Mûsa û Qeşm

Serfermandariya Giştî ya Îranê gef xwar ku wê êrişî bajarên Îmaratên Erebî yên Yekbûyî bike û got ku Dewletên Yekbûyî "bender û bendergehên di nav bajarên Îmaratê de" bikar anî, da ku êrişî giravên Îranê bike. Herwiha bang li niştecihan kir ku ji herêmên ku dibêjin ji hêla hêzên Amerîkî ve têne bikar anîn derkevin.
Berdevkê Serfermandariya Giştî got ku Îran hedefgirtina cihên avêtina mûşekên Amerîkî yên ku Girava Ebû Mûsa hedef girtine "mafekî rewa" dibîne û diyar kir ku mûşek ji deverên di nav bajar û benderên li Îmaratên Erebî yên Yekbûyî de hatine avêtin.
Di beşek din a aloziya deryayî de, parêzgarê Girava Qeşm got ku êrişeke Amerîkî-Îsraîlî "bendergehên geştiyarî û bendergehên masîgiriyê" yên li ser giravê hedef girtiye û lê zêde kir ku bendergehên rêwiyan û geştiyarî yên li herêma Şahab rastî bombebarana mûşekî hatine.
Parêzgarê Girava Qeşm diyar kir ku ev bendergeh tenê ji bo geştiyariyê û masîgiriyê ne û beşek girîng ji aboriya niştecihên herêmê pêk tînin.
Girava Qeşm li Tengava Hurmuzê li ber deriyê Kendavê ye. Ew mezintirîn girava Îranê ye, tê de bender, tesîsên geştiyariyê û qadên masîgiriyê dihewîne ku beşek girîng ji aboriya herêmê pêk tînin.

Dengê xembar ê Meryem Xan

Navenda Nûçeyan

Jina xwedîya dengê xembar Meryem Xan. Dema ku Meryem ew çavê xwe yên mezin û bedew li dunyayê, vekir û wê demê dawiya şerê cîhanê yê duyemîn bû. Di sala 1919'an de li gundewarê çiyayê Şirnexê, de û di serdema belavbûna împeratoriya Osmaniyan bû. Û wê demê hîna jî pirsgirêkên erdnîgariyê yên hatine, perçe kirin hebûn û hîna jî tevlihevî hebû. Û wê demê keça Mihemed Ehmedê Botî' ya binavê Meryem Xan, hebû ku dinava xelkê de bi temenê xwe yê biçûk de û heyanî; ciwaniya xwe bi gotin û kilamên xwe dihate naskirin

Meryem Xan bi wî temenê xwe yê biçûk, diçû nava dîwana dengbêjan de û ji wan re kilam; di gotin û hemûyan jî bi mereq û kelecan, gihdarî dengê wê yê zelal dikir. Meryem Xan ji xwe beriya wê her li ser xanî li dengê, dengbêjan guhdarî dike û gelekî ji wan bandor dibe û her hewildide; ku ew jî ciyê xwe dinava wê dîwana dengbêjan de bigire. Lê ji ber ku qedexe bûye ku jin beşdarî wan dîwanan bibe. Derdê herî giran ê Meryem Xan jî ew bû ku li dijberî, wan pîvan û qedexeyan serî hilde. Lê dema ku ji jora xaniyan jî guhdarî dikirin, wan dengbêjiyan dikir gelekî kêfxweş dibû.

Meyem hîna di wî temenê biçûk de xeyalê wê yê herî, mezinku ew jî dinava dîwana dengbêjan de weke jin kilaman bibêje. Ji ber destpêka kokujiya li ser gelê Ermenî bû, erdnîgarî gelekî tevlîhev bibû. Gelê Kurd rabibûn serhildanê û mirin gelekî erzan bibû, birçîbûn hatibû destpê kirin. Wiha bibû ku xelkê turikên xwe davêtin ser şanê, xwe û giran giran derdiketin rêyên dirêj û bar dikirin. Meryem Xan jî tevî malbata xwe rojekê ji rojan bar kir. Tişta ku li şûna xwe hiştin rengekî din a jiyanê bû.

Ev sedema ku dema mirov li dengê wê guhdarî dike, mirov di dengê wê de bêrîkirina bijan dibîne û ew jî bêrîkirina warê xwe; yê ku ji zarokatiya xwe de jê barkirû. Meryem Xan hîna di serdema ciwaniya xwe de bû. Dema ku ji gunê xwe Dêrgulê' derket dizanî ku wê careke din, venegere û li pişt xwe dinere û rundikan dibarîne. Û li gorî gotin bêjan têye gotin ku di destpêkê de tevî malbata xwe diçe, Diyarbakir- Amed û hinekan jî gotine ku çûne Musilê. Meryem Xan, mezin dibe û xwedî du çavên reş û mezine ku bala her kesî; dikişîne ser xwe û malbata Bedirxan a li Musilê çûnû hatina wan, li cem hevdû têye çêkirin.

Ev her dû malbat ji ber ku weke hev ji warên, xwe dur ketibûn xwe nêzî hevdû dikirin û dema ku Meryem Xan; diketehundir de çavê her kesî li ser wê dima. Û paşî Meryem bi Celadet û Kamûran Bedirxan re aşna dibe û diyalogên, wan çêdibe û piştî ku her du zarokên Bedirxan hunera wê famdikin; ji nêzve pêre mijul dibin. Û wê şevê mêvanekî din ê malbatê hebû ku ew jî Mehmedt Bedirxan bû, ku her çavê wî li ser Meryemê bû. Li gorî malbatê hinekî din bêdeng û girtî bû, ji xwe Meryem Xan' jî ferq dike ku her bala Mehmed li ser; wê ye û paşî hevdû nasdikin û çîroka wan a hezkirinê destpê dike.

Paşî ji Meryem Xan, xwendina kilamekê hate xwestin. Meryem destpêkê hinekî şerm kir ji ber ku ew jî bandor bû ji, Mihemed û paşî herdûyan li hevdû kirin ku bizewicin û zewicîn. Lê piştî demekê û dema ku Meryem Xan sitran dixwndin, Mehmed hesidî û dît ku hemû çav li ser Meyem Xan e û hew tehemûl kir. Mehmed Bedirxan xwest ku Meryem Xan sitran gotinê berde û li mala xwe weke, her jinekê rûnê lê Meryem xan ew şert qebûl nekir û di encam de; jiyana wan ya hevpar hate xerab kirin ji ber, ku Meryem xwest ku her dengê wê bimîne. Û du rêk li pêşiya Meryem Xan hatin dayîn yek, ji wan evîn û heskirina wê ya ji Mihemed re û ya din jî sitran û huner bû.

Meryem Xan destê xwe ji her duyan jî venediqetiya, lê cardin jî huner hilbijart û jiyana xwe ya şexsî û evîna xwe wenda kir. Û heyanî dawiya temenê xwe jî evîna xwe qet ji bîrve, nekir û derdê wê her kişand. Meryem dema ku hevjînê xwe berda 20 salî bû. Ji xwe her kesî hurmet ji Meryem re digirt ji ber ku qîmet dida, hunera xwe û evîna xwe jî terk dabû bala her kesî dikişand. Di wê demê de kargehên Îngilizan a müzikê li Baxdayê, têye vekirin û ew jî diçe navê de û sitranan dibêje. Û Îngilîz dixwazin muzîka Farisî, Kurdî, Erebî, Suryanî û Ermenî kom bikin; di Rojhilata Navîn de. Û dema ku Meryem Xan jî dibihîze ew jî diçe nava wê kargehê ji bo ku ew jî sitranan bibêje.

Meryem Xan di sala 1924'de diçe Zaxo' û li wir jî 12 salan, dimîne

Meryem Xan, li Zaxo' li mala Yusif Şemdîn Axa' yê ku gelekî ji dengê wê hezdikir. Lê ji wir jî cuda dibe û ji xwe re dinava çandiniyê de xebat, dike û xwe dide jiyan kirin û ji ber ku şerm dike xwe bi kesî; bide naskirin. Lê cardin jî dinava gel de bi dihate hezkirin û hurmet, kirin û dinava gel de pir bi hurmet û hezkirin dihate naskirin. Sala 1936 de diçe Bexdayê û jiyana xwe her li wir, berdewam dike û wê demê de. Û wê demê li mala keça mamê xwe Elmas Xan'di mîne di salên (1874-1974) û wê demê gelek dengbêj û hunermend li Bexdayê diman û weke mala hunerêçêkiribûn.

Ji xwe hevjînê keça mamê wê zilamekî dewlemend ê Îngilîz bû. Meryem Xan li mala Elmas Xan' dima û li wir Meryem jî Mihemed Arîf Cizrawî, Hasan Cizrawî, Nesrîn Şerwan (Şirexî), Alî Merdan, Tahîr Tofik, Saîd Axayî Cizîrî, Fewzîyê Mihemed û gelek; kesayetên din jî li wir nasdike. Meryem Xan, li wir navdar dibe û her kes jêre hurmetê raber dike. Û piştî ku ji mala keça mamê xwe cuda dibe ji xwe re, xaniyekî kirê dike û li wir jiyan dike. Di sala 1939' ê li Bexdayê di Radyu de xebat dike û di dema xebatê de. Di sala 1949 an de Meryem bi tena xwe dimîne. Û binexweşiya gurçikan dikeve. Diçe nexweşxana Bexdayê ya Mîr Îlyas radizê û emeliyat dibe. Meryem Xan' wiha wefat dike û li qebristana Bexda ya Şex Maruf têye binax kirin. Û wiha xatir ji jiyanê dixwaze û bar dike.

Vê stranê ji hevjînê xwe re dibêje

De loy loy Mihemedo Ronî
Mi çi goto tu xeyîdî
De gîyayê mêrga li min û Mihemedê mi seridî
De heçî kesê navbera min û Mihemedê min de fesadîkê bike
De heke jin bê rebî newelidê
De heke mêr bê rebî nezewicî
De heke keç bê rebî canîka xweşya nebî
De loy loy loy loy...

Silav û Rêzên Şoreşgerî
Lêkolîn

Zehmetiyên tenduristiyê li Kobanê dijwar dibin

Jîn Hisên/Kobanê

Hevserokê Desteya Tenduristî ya bajarê Kobanê Ehmed Mehmûd diyar kir ku Ji 20'ê Çileyê û heya roja îro, Kobanê di bin dorpêçeke giran de ye û got, "Rewşa tenduristiyê jî ji ber kêmderfetan her ku diçe dijwar dibe, nebûna dermanan û derketina cîhazên bijîşkî û navendên tenduristiyê ji xizmetê rewşê xirabtir dike."

Bajarê Kobanê di demekê de ku hejmara nexweşan roj bi roj zêde dibe, nemaze di nav de zarok û kesên bi nexweşiyên kronîk de, bi kirîzeke tenduristiyê ya giran re rû bi rû ye, nemaze li nexweşxane, klînîkan û navendên tenduristiyê dermanên wê bi temamî kêm dibin. Bi hezaran niştecih, ji ber dorpêça berdewam û astengkirina ketina pêdiviyên bijîşkî yên bingehîn, bê dermankirin an lênêrîna têrker in.

Bajarê Kobanê ji 20'ê Çile heta îroj ji dorpêçeke berdewam êşê dikişîne, tevî îmzekirina peymana 29'ê Çile ya di navbera Hêzên Sûriya Demokratîk "QSD" û hikûmeta demkî de.

Hevserokê Desteya Tenduristî ya bajarê Kobanê Ehmed Mehmûd der barê rewşa tenduristî ya li bajarê Kobanê di çarçoveya dorpêça ferzkirî ji rojnameya me re axivî.

Hevserokê Desteya Tenduristî ya bajarê Kobanê Ehmed Mehmûd diyar kir ku ev nêzî du meh in bajarê Kobanê di bin dorpêçê de ye û wiha anî ziman: "Di encama êrişên ku li ser bajarê Kobanê bi taybet li gundewarên wê pêk hat koçberî bi aliyê navenda bajêr ve zêde bû, vê yekê hişt ku zexteke mezin li ser nexweşxaneyên bajar çêbibe. Ji 20'ê çile ve heya niha tu derman neketiye bajarê Kobanê, ji bilî yên ku di rêya rêxistinan ve hatine şandin."

'Nexweşxane rojane 600 heta 800 nexweşan pêşwazî dike'

Ehmed Mehmûd wiha berdewam kir: "Nexweşxaneya Wetenî ya bajarê Kobanê rojane ji 600 heya 800 nexweşan pêşwazî dike di heman demê de navneda me ya Miştenûr jî ji 300 heya 400 nexwaşan rojane pêşwazî dike. Tiştê ku hişt ev hejmar zêde bibe ji ber ku di encama êrişan de koçber pir zêde derbasî navenda Kobanê bûn. Hejmarek ji navendên tenduristiyê wekî Çelebî, Xanik, Sirîn, Qadirî û Gikrik ji ber talankirin û diziyê ji hêla komên girêdayî hikumeta demkî ji xizmetê derketibûn. Niha jî piştî belavbûna Asayîşan û Hêzên Ewlehiya Hundrîn di xalên hevbeş de ev nêzî du hefte ne me navenda tenduristiyê ya Çelebî û Xanik ji nû ve xistin xizmetê."

'Cîhazên bijîşkî bi giştî ji xizmetê derketine'

Ehmed Mehmûd destnîşan kir ku alavên wan yên bijîşkî bi giştî ji xizmetê derketine û wiha berdewam kir: "Ji ber qutbûna elektrîkê, niha em nexweşxaneyan li ser elektrîka jeneretoran dixebitînin, heya îro elektrîk pir lawaz e û ji ber neîstîqrariya elktrîkê, cîhazên me bi temamî ji xizmetê derketine, cîhazên şûştina gurçikan çar bûn 3'ê jê xirabûne û niha yek tenê di xizmetê de ye. Di heman demê de cîhazên me yên Tebeq Mihwerî, cîhazê me yên Şewqê (Eşîa) û yên emeliyata ew jî xerab bûn. Herwiha em astengiyeke pir mezin dikşînin di peydakirina cûreyên dermanên hin nexweşiyên kronîk de wekî dermanê Dil, Şekir û tansiyon. Di rêya rêxistinan de hin cûre tên dabînkirin, lê yên ku zêde tên daxwaz kirin nayên peydakirin û niha dermanê Ensolîn bi temamî hatiye qutkirin li Kobanê, emeliyatên ku tên çêkirin di xetriyê de ne ji ber tunebûna Texdîrê."

'Eger rewş wisa bimîne wê rewş xirabtir bibe'

Ehmed Mehmûd tekez kir ku eger rewşa Kobanê bi vî awayî bimîne wê di rojên pêş de xirabtir bibe û wiha axaftina xwe qedand: "Hêviyên me ji rêxistinên navneteweyî ku zexteke bê kirin da ku rê serbest bên vekirin, ne tenê rêyên qaçaxtiyê ji ber ku bi vî awayî derman buha dibe. Ev du meh in tenê derman di rêya rêxistinan tê derbas kirin. Banga me ewe ku bi lez ev dorpêç bê rakirin da ku derman bi awayekî hêsan bighêje ber destê me."

Tevî Peymana 29'ê Çileyê dorpêça li ser Kobanê ranebûye

Zêdetirî 50'î rojî piştî êrişên li ser herêmê û tevî îmzekirina peymana 29'ê Çile di navbera Hêzên Sûriya Demokratîk û hikumeta demkî ya Sûriyê de, tedbîrên meydanî li Kobanê û gundewarê wê sînordar in, herwiha asta pirsgirêkên ewlehî û mirovî zêde dibin.

Hêvî Keleş/ Qamişlo

Bajarê Kobanê û gundewarên derdora wê, piştî zêdetirî pêncî rojan ji destpêkirina êrîşên li ser herêmê, ketine qonaxek krîtîk, di demekê de ku gel li bendê ye ku peymana ku di 29'ê Çile de di navbera Hêzên Sûriya Demokratîk û hikûmeta demkî ya Şamê de hatiye îmzekirin, were bicîhanîn. Lêbelê, rewşa li ser erdê nîşan dide ku gavên pratîkî hêdî ne.

Tevî rêkeftinê jî alozî berdewam dike

Ji êrîşên dawî yên li ser deverên Rojavayê Kurdistanê, bajarê Kobanê û gundewarên derdora wê ketine serdemek bendewarî û fikaran, nemaze bi zêdebûna gefên ewlehiyê û tirsên zêde di nav niştecihên herêmî de. Îmzekirina 29'ê Çile di navbera Hêzên Demokratîk ên Sûriyeyê (QSD'ê) û Hikûmeta Demkî ya Sûriyeyê de li Şamê ji niştecihan re hêvî da ku dibe ku alozî kêm bibin û qonaxek nû ya aramiyê dest pê bike. Lêbelê, tiştên ku ji wê demê ve li ser erdê qewimîne bi tevahî hêviyên ku bi ragihandina peymanê re çêbûne nîşan nadin. Piştî zêdetirî 50 rojan, tedbîrên ku li Kobaniyê hatine girtin hîn jî sînordar in û negihîştine wê astê ku niştecih an hêzên siyasî yên herêmî hêvî dikirin. Peyman, tevî girîngiya xwe ya siyasî, hîn jî hewceyê gavên bicîhanînê yên zelal e, di nav de rêziknameyên ewlehî, îdarî û xizmetguzariyê yên ku dikarin guhertinên berbiçav di jiyana nifûsê de çêbikin.

Hêdîbûna bicîkirina xalên hatine ragihandin

Yek ji rexneyên herî berbiçav ên ku ji hêla niştecih û beşdarên herêmî ve têne kirin, bicîkirina hêdî ya xalên ku piştî îmzekirina peymanê hatine nîqaşkirin e. Heta niha, di ewlehî an avahiya îdarî ya bajêr de ti guhertinên girîng nehatine tomar kirin. Pêşbînî dihat kirin ku rewşa meydanî rêze tedbîran bigire nav xwe, di nav de ji nû ve rêxistinkirina hin xalên leşkerî, xurtkirina hevrêziyê di navbera aliyên peywendîdar de, herwiha xebata ji bo baştirkirina xizmetguzariyên bingehîn ên ku ji ber zêdebûna leşkerî zirar dîtine. Lê rastî ew e ku ev gav bi lezeke hêdî dimeşin, ku ev yek jî pirsan li ser şiyana aliyên têkildar ji bo veguherandina peymana siyasî bo rastiyeke berbiçav li ser erdê derdixe holê. Aloziyên siyasî û leşkerî yên li herêmê, dibe ku di nav sedemên ku rê li ber pêkanîna bilez û bibandor a peymanê digirin de bin.

Pirsgirêkên ewlehiyê berdewam dikin

Tevî lihevkirinên siyasî, pirsgirêkên ewlehiyê li Kobanê û gundewarên derdora wê hîn jî berdewam dikin. Herêm di rewşek hişyariyê de ye, di nav tirsên berdewam ên êrîşên nû an jî zêdebûna ji nişka ve. Ev yek bûye sedem ku beşek ji nifûsê di rewşek fikarên berdewam de bimîne, nemaze li gundên nêzîkî eniyên şer an jî deverên ku di demên borî de operasyonên leşkerî lê hatine kirin. Rageşiya ewlehiyê ya berdewam rasterast bandorê li jiyana rojane ya xelkên bajêr dike, ji ber ku tevger û kar bandor dibin, ji bilî êşa berdewam a gelek malbatên ku di dema êrîşan de neçar man ku demkî bar bikin. Bi destxistina îstîqrareke rastîn tedbîrên ewlehiyê yên zelal û garantiyên li ser erdê hewce dike ku nifûsê bê xem bike û rê li ber dubarebûna senaryoyên berê bigire.

Rewşa xizmetguzarî û mirovî

Ji bilî pirsgirêkên ewlehiyê, Kobanê û gundewarên derdora wê bi zehmetiyên xizmetguzarî û mirovî yên zêde re rû bi rû ne. Di dema zêdebûna tundûtûjiyê de hin binesaziyê zirar dît, di heman demê de çend dever ji kêmbûna xizmetên bingehîn cefayê dikişînin. Niştecihên herêmî dibêjin ku xizmetguzariyên baştir yek ji hêviyên sereke yên girêdayî peymanê bûn, lê guhertinên ku heta niha çêbûne hîn jî bi sînor in. Pirsgirêkên herî berbiçav ên ku niştecih pê re rû bi rû dimînin, xizmetguzariya elektrîkê ya nebaş, kêmbûna hin xizmetguzariyên şaredariyê, herwiha zehmetiyên aborî yên ku ji ber rewşa ewlehiyê ya nearam xirabtir bûne ne. Hin xebatkarên mirovî jî destnîşan dikin ku herêm hewceyê piştgiriyek mezintir ji aliyên peywendîdar û rêxistinên mirovî ye, nemaze di warê nûjenkirina binesaziyê û baştirkirina şert û mercên jiyanê yên nifûsê de.

Daxwazên niştecihan ji bo gavên berbiçavtir

Di nav van şert û mercan de, gelek niştecihên Kobanê û gundewarên derdora wê hêviya xwe tînin ziman ku di serdema pêş de gavên berbiçavtir li ser erdê bibînin. Lihevkirinên siyasî, her çend girîng bin jî, li gorî wan heya ku bi tedbîrên berbiçav ên ku başbûnek di ewlehî û xizmetguzariyan de nîşan didin re neyên, têrê nakin. Qonaxa niha ceribandineke rastîn a şiyana aliyên têkildar temsîl dike ji bo wergerandina têgihîştinên siyasî bo rastiya pratîkî ku xizmeta aramiya herêmê dike. Kobanê, ku di xwezaya Sûriyeyê de xwedî girîngiyeke sembolîk a taybet e, ji bo vejandina jiyana wê ya aborî û civakî pêdivî bi baldariyeke mezintir û planên zelal heye.

Bi şert û mercên heyî, pêdivîyek lezgîn heye ku nerînek zelaltir ji bo pêşeroja Kobanê û gundewarên derdora wê were pêşxistin, nemaze di derbarê mekanîzmayên pêkanîna peymanên siyasî û wergerandina wan bo gavên pratîkî de. Serkeftina her rêkeftinekê li herêmê sê hêmanên bingehîn hewce dike, îradeya siyasî ya rastîn ji aliyê aliyên têkildar ve, mekanîzmayên pêkanîna zelal û giştî û beşdariya civaka herêmî di çavdêriya pêkanîna gavên lihevkirî de. Aramiya li Kobaniyê bêyî çareserkirina pirsgirêkên berfirehtir ên li Bakurê Sûriyeyê, ku faktorên siyasî, leşkerî û aborî bi hev ve girêdayî ne, nayê bidestxistin.

Di navbera rastî û hêviyan de

Zêdetirî pêncî roj piştî destpêkirina êrîşan, bajarê Kobanê û gundewarên derdora wê hîn jî li ser xaçerêyekê di navbera rastiyek dijwar û hêviyên ku li ser peymanên siyasî hatine girêdan de ne. Her çend îmzekirina peymana 29'ê Çile gaveke girîng bû li ser asta siyasî, rêya ber bi bidestxistina îstîqrara rastîn hîn dirêj e û hewldanên mezintir hewce dike. Pirsa ku îro di nav niştecihên bajêr de dimîne ev e, gelo qonaxa bê dê gavên pratîkî yên ku aramiyê vegerînin herêmê nîşan bide, an jî dê peyman tenê wekî daxuyaniyek siyasî bimîne ku hîn nehatiye veguheztin bo rastiyek berbiçav?

Di 2026'an de li Sûriyê 80 zarok û 51 jin hatine kuştin

Navenda Nûçeyan

Ji destpêka sala 2026'an ve, herî kêm 80 zarok û 51 jin li deverên cuda yên Sûriyê di bûyerên cuda de hatine kuştin, ev yek jî xeteriyên berdewam ên li ser sivîlên li Sûriyê nîşan didin.

Zarok û jin li Sûriyeyê di nav kesên herî xeternak de ne ku di bin bandora tundûtûjî û bêîstîqrariyê de ne, di şert û mercên ewlehî û jiyanê yên nebaş de dijîn ku jiyana wan a rojane gef dikin. Her ku bandorên salên pevçûnê berdewam dikin, sivîl, nemaze yên herî xeternak, bi gelek xetereyên ku ji ber belavbûna çekan, bermahiyên teqemenî yên şer û rewşa ewlehiyê ya xirabtir derdikevin re rû bi rû dimînin.

Di 12 hefteyên pêşîn ên sala 2026''an de, Çavdêriya Mafên Mirovan a Sûriyeyê mirina herî kêm 80 zarok û 51 jinan li deverên cûda yên welêt belge kir. Sedemên van bûyeran ji gulebarana bêserûber, bermahiyên teqemenî yên şer û mayînan bigire heya kiryarên sûc, herwiha topbaran û operasyonên leşkerî diguhere.

Ev hejmar asta xetereyên li dora zarok û jinan nîşan dide, ku pir caran qurbaniyên herî xeternak ên tundûtûjî û qezayan in, hem di nav malên xwe de û hem jî di jiyana xwe ya rojane de. Ev bûyer di heman demê de bandora kûr û berfireh a salên pevçûnê li ser jiyana sivîlan nîşan didin, ku ji ber hebûna berdewam a bermahiyên teqemenî yên şer, belavbûna çekan û tedbîrên parastinê yên nebaş zêde dibe. Ev hûrguliyên herî berbiçav ên qurbaniyên jin û zarokan in, ku ji destpêka salê ve ji hêla Çavdêriya Mafên Mirovan a Sûriyeyê ve hatine belgekirin:

Di meha Çile de, 33 jin û 39 zarok di encama bûyerên cûrbecûr de, di nav de gulebarana bêserûber, bermahiyên şer, kuştin û kuştinên di bin navê mezhebî de, gulebaranên hêzên hikûmetê, êrîşên bêmirov ên Tirkiyeyê, mayîn û teqemeniyên destçêkirî (IED).

Di Sibatê de, Çavdêriyê mirina 15 jin û 28 zarokan belge kir, bi piranî ji ber bermahiyên şer li deverên ku ji hêla hikûmeta Sûriyeyê ve têne kontrol kirin. Di Adarê de, 3 jin û 13 zarok hatin kuştin, bi piranî ji ber teqîna bermahiyên şer, digel kuştinên sûcdar û bûyerên ku ji ber karesatên xwezayî çêdibin.

Qurbaniyên berdewam di nav jin û zarokan de asta xetereyên rojane yên ku sivîl li seranserê Sûriyê pê re rû bi rû dimînin nîşan dide, çi ji ber bermahiyên şer, belavbûna berfireh a çekan, an kiryarên tundûtûjiyê, kuştin û darvekirinên bêdadgeh. Ev kom di nebûna tedbîrên bi bandor de ji bo parastina wan û hesabpirsîna sûcdaran herî xeternak dimînin.

Peymana 29’ê Çileyê; Vekirina deriyekî nû û rêgirtina rijandina xwînê

Peymana 29'ê Çileyê deriyekî nû yê diyalogê vekir ku li ser bingeha wê, agirbest hat ragihandin û rê li ber rijandina xwînê hat girtin. Ev peyman di 2'ê Sibatê de derbasî piratîkê bû, lê hin bendên sereke pêkanîna wan dereng maye. Lewra erka bingehîn ku peymanê bigîhîne serî li ser milê hikumeta demkî de ye.

Ronaz Silêman/Qamişlo

Piştî 8’ê Kanûnan 2024’an li seranserî Sûriyê guhertinên mezin pêkhatin. Ne tenê ketina rejîma Baas û hatina hikumeteke nû bû, lêbelê ew bendewariyeke salan a gel bû ku rejîm were guhertin. Tevî texmîna gel ne ev hikumeta demkî bû ku ew ê bê ser desthilatdariyê, lê dîsa jî gel hêvî qût nekirin. Em a hêvî roj bi roj bi dîtina komkujiyan li Sûriyê bi destê çeteyên hikumeta demkî ya Sûriyê, têk diçûn. Berav di rêza yekem a komkujiyan de bû. Weke tê zanîn hincetên desthilatdaran di dest wan de ne, di bin navê paqijkirina bermahiyê rejîma Esaad xelkên bêsûc û guneh hatin kuştin ku di nav de zarok jî bûn. Ji bo tiştê ku li berava Sûriyê rû da, li cihekî din rû nedaba, daxwaza dadgeheke navdewletî ji bo dadmendkirina sûcdaran hat xwestin, lê mixabin ew komkujî hatin rewakirin û li ser hat nûxmandin. Bo vê yekê komkujiya yekê rê li ber komkujiya duyemîn vekir ku ew jî ‘komkujiya Siwêda’ bû, li wir heman zihniyeta li beravê hatibû meşandin, bi rengê hovane gelê Siwêda di komkujiyê re derbas kirin. Lê her ev çete çavên wan herî zêde li ser Kurdan bû, lewra dema derfet dîtin û çiraya kesk ji gelek dewletan sitandin, yekser planê xwe xistin meriyetê de.

Bêwatekirina lihevkirinan ji aliyê hikumeta demkî kirîza Sûriyê gurtir kir

Dema hikumeta demkî hat ser desthilatdariyê, gelek hewldan ji aliyê Rêveberiya Xweser, QSD’ê û partiyên Kurdî hat kirin ku lihevkirinekê bi vê hikumetê re bidin çêkirin, da ku bi hev re ji bo Sûriyeke demokratîk a li gorî daxwazên gel ava bikin û herêmê ji kirîza sala 2011’an a ku heya roja îro dewam dike bi rengê hîn xerabtir, xelas bikin. Hewildan berdewam kirin, heyanî ku di 10’ê Adara 2025’an de lihevkirinek di navbera hikumeta demkî û QSD’ê de hat îmzekirin. Lê lihevkirin tenê li ser kaxeza spî ma, ji ber ku di heyama salekê de tu bend ji bendên lihevkirinê nehate bicihkirin, sedem jî bi eşkere ji ber mudaxeleya dewleta Tirk bû. Hişt ne tenê peymana Adarê bê wate bibe, heman demê de peymana 1’ê Nîsana 2025’an a ku ji bo parastina taxên Kurd ên li Helebê Şêxmeqsûd û Eşrefiyê bû, têk çû. Ji ber bi êrişa 6’ê Çileya 2026’an ya ji aliyê hikumeta demkî bi desttekdayîna çeteyên dewleta Tirk û dewletê bi xwe, her tiştê li ser erdê hat guhertin. Êriş li tevahiya herêmê pêkhat, lewra weke her çar parastina gelê herêmê ji aliyê QSD’ê hate kirin û di hin deveran de xayîntî li keda rêveberiyê û QSD’ê ya salan hate kirin, ew dever jî yên Ereba bûn ku ji aliyê hin eşîrên Ereb ve pêk hat. Lê dema şer gihaşt navçeyên Kurdan, Kurd bêdeng nebû û ceng bi agir sor kirin ku li her derê zarok, mezin, dayik, bav û şervan bi hev re li pêş bûn.

Gel ne bazare ku kirîn û firotin li ser were kirin

Dema hat xwestin deverên Kurd bên teslîmkirin û îradeya Kurdan dîsa weke mîna berê bikeve bin hikumê desthilatdariyê de, dest li masê hatin xistin û şer hate ragihandin ku ew jî dema Fermandarê Giştî yê QSD’ê Mezlûm Ebdî li Şamê bû ev tişt jê hat xwestin, wî got ez ê vegerim nav gelê xwe û bi gelê xwe re parastinê bikim, lê gelê xwe nafiroşim. Ji ber gel ne bazare ku kirîn û firotin li ser were kirin. Lewma seferberî hate ragihandin ku ne tenê gelê Rojava cihê xwe tê de girtin, Kurdistan û dostê Kurdistanê jî tevlî bûn, Kurdên li Ewropa mil bi mil ji bo parastina Rojava daketin kolana. Ev hişt hevsengî werin guhertin û hikumet sed carî berî ku nêzî Kurdan bibe, hesabê xwe bike. Di heman demê de hikumeta demkî di vir de neçar bû, bê ser rêya lihevkirin û rêya şer bide rawestandin. Li ser wê bingehê dîsa lihevkirinek di 29’ê Çileyê de di navbera QSD’ê û hikumetê de hat îmzekirin.

Berxwedana gel nerazîbûna navneteweyî xurt kir

Piştî êrişên 6’ê Çileyê yên li Helebê, di 16’ê Çileyê de, Dêr Hefîr, Tebqa, Reqa û Dêrazor hatin hedefgirtin. Di civîna 19’ê Çileyê de ya li Şamê ji QSD’ê hat xwestin ku Hesekê û Kobanê vala bike û çekên xwe deyne. Lê QSD’ê vê ferzkirinê red kir. Êrîş ber bi Kobanê, Hesekê û Qamişlo ve belav bûn. Piştî vê yekê, Rêveberiya Xweser a Rojava seferberî îlan kir. Berxwedana gel nerazîbûna navneteweyî xurt kir. Di 27’ê Çileyê de Fermandarê Giştî yê Hêzên Sûriya Demokratîk QSD’ê Mazlûm Ebdî û Hevseroka Daîreya Têkiliyên Derve ya Rêveberiya Xweser Îlham Ehmed ji bo hevdîtinê çûn Şamê. Di 29’ê Çileyê de peymanek ji aliyê Navenda Çapemeniyê ya Hêzên Sûriya Demokratîk û Wezareta Ragihandinê ya Sûriyê ve hat parvekirin û di 30’ê Çileyê de hate ragihandin. Ji bo pêvajoya agirbest û entegrasyonê bernameyek hate destpêkirin. Peymana 29’ê Çileyê, vekişîna hêzên leşkerî ji cihên diyarkirî, pevguhertina girtiyan û kesên dîlgirtî, vegera koçberan û misogerkirina destûrî ya mafên Kurdan dihewîne.

Di hin bendên peymanê de Şam xwe giran dike

Peyman bo agirbest û entegrasyonê ya berfireh ku di navbera QSD’ê û hikumeta demkî ya Sûriyê de hat îmzekirin û weşandin. Tevî ku zêdeyî mehek bi ser vê peymanê re derbas bû jî, hîn jî gelek bend nahatine bicihkirin. Her çendî hin gav hatibin avêtin jî mijarên wekî dorpêça li ser Kobanê ku weke pirsgirêkek krîtîke didome û mafên gelê Kurd bi destûrî nehatiye misogerkirin. Di heman demê de derbarê vegera koçberan de, pêşketinek sînordar heye. Ji sala 2018’an û vir ve, ji ber desteserkirina milk û malên welatiyan, bi darê zorê gel neçarî koçberkirinê kirin, zêdetirî 300 hezar welatî neçar mane ku ji Efrîn derkevin. Herwiha gelê Serêkaniyê û Girê Spî jî di sala 2019’an ew jî bi sedema dagirkirinê, bi darê zorê koçber bûn. Ev xal niha ketiye meriyetê, lê pêkanîna wê dereng pêk hat. Ya din dorpêça li ser Kobanê ku ji 20’ê Çileyê ve berdewam dike, wekî xala herî hesas a peymanê tê dîtin. Dorpêçkirin bi rengekî berevajî benda peymanê berdewam dike û pirsgirêkên baweriyê li herêmê girantir dike. Ev yek nîşan dide ku hikumeta demkî û bandora Tirkiyê berdewam dikin û li hemberî entegrasyonê, Şam xwe giran dike. Wekî din, misogeriya destûrî ya mafên Kurdan hîn bi tevahî nehatiye bicîhanîn.

Peymana 29’ê Çileyê rê li ber rijandina xwînê û şerê navxweyî girt

Peymana 29’ê Çileya 2026’an bi giranî li ser bingeha peymana 10’ê Adara 2025’an bû ku bendên wê li ser erdê nehatin bicîhanîn, ji ber ku hikumeta demkî ji ber destwerdanên hêzên derve ji berpirsiyariyên xwe dûr ket. Lêbelê, di dawiyê de piştî hewldanên berbiçav ên gelek aliyan, her du alî gihaştin rêkeftinekê ji bo rawestandina xwînrijandina li Sûriyê. Piraniya nerînan li ser peymanê ew bû ku başe û dikare li ser were avakirin, da ku wekî bingehekî ji bo bidawîanîna şer û gihaştina çareseriyeke aştiyane, nemaze agirbesteke daîmî xizmet bike. Lê li kêlek wê jî hinan got ku ew ne li gorî daxwazên Kurdan li Sûriyê ye. Lê bi xwe peyman rê li ber hewldanên kesên ku dixwestin pevçûnê di navbera Kurd û ereban de derxînin û şerekî navxweyî biafirînin ku dê ji bo Sûriyê û tevahî herêmê encamên karîsetbar bikira, girt. Lewra hêzên herêmî û navneteweyî peyman pêşwazî kirin û wê weke destpêka çareseriyên siberojê li Sûriyê dîtin. Hem jî ew bawer dikin ku ew ê îhtîmala pevçûn û şerên nû li Sûriyê kêm bike û aramiyê xurt bike.

Peyman di bin çavdêriya navnetewî de ye

Aliyên ku peyman îmze kirine, di bin çavdêriya navneteweyî de ne. Herwiha van aliyan pabendbûna xwe ya tevahî bi bendên peymanê re piştrast kirine ku bûyerên li ser erdê vê yekê didin diyarkirin. Lêbelê, serkeftina peymanê bi gelek pirsgirêkan rûbirû ye, nemaze rewşa ewlehiyê ya nearam, hebûna çeteyên hin komên ku bi biryarên hikumeta demkî pabend nabin û rasterast bi Tirkiyê ve girêdayî ne, şert û mercên aborî yên xirab li piryaniya deverên Sûriyê, rewşa xirab a xizmetên giştî û rewşên li herêmên dagirkirî ku ev hemû pirsgirêkên tevlihev in û divê werin çareserkirin. Lewma berpirsiyariya sereke ya pabendbûna bi bendên peymanê re, li ser hikumeta demkî ye û cidîbûna wê di çareserkirina pirsgirêkên mayî de ye. Divê ew di vî warî de zelal û nerm be û hesta dûrxistinê ya ku Kurd û gelên din ên herêmê hîs dikin, ji holê rake. Ev bi taybetî girîng e ji ber ku navendîbûna zêde ya ku nîv sedsalekê li Sûriyê dom kir, di navbera gel û dewletê de bêbaweriyek kûr çêkiriye.

Encam

Ger hikumet di bicîhanîna tiştên ku li ser lihevkirinê de birserkeve, wê baweriya gelê Sûriyê bi taybet Kurdan bi dest bixe. Bi vî rengî yekîtiya neteweyî û têkiliyan xurt bike, belavbûna gotinên nefretê sînordar bike û rê li ber pêvajoyeke siyasî ya berfirehtir veke, ev hemû jî bi garantîkirina mafê Kurdan û Sûriyan di destûr de ye. Lêbelê,ger peyman neyê bicîhanîn, wê mijar dê tevlihevtir bibin, dabeşbûn dê zêde bibin, aramî û ewlehî nemîne, derî ji bo destwerdanên herêmî û navneteweyî yên din vebe. Ji ber vê yekê, erka her kesî ye ku peymanê bi cidî bigire û berpirsiyariya tevahî ji bo dîtina çareseriya aştiyane ye, ji ber ku çareseriya aştiyane û siyasî bingeha avakirina Sûriyeke nû ye. Ev peyman ne tenê çareseriyeke îdarî an siyasî ya sînorkirî bû wekî ku hikumeta demkî û piştgirên wê yên Tirk hêvî dikirin. Berovajî wê, ev di çarçoveya dewleteke yekgirtî ya Sûriyê de garantî dike û yekbûna axa Sûriyê diparêze.

Farûk Sakik

Ezmûna Komkujiya Helebce

Berî ku em dest bi komkujiya Halebcê bikin, mijarek ku van rojan di nav civaka Kurdan ji aliyê hin navendan ve bi awayek dilreşî tê niqaşkirin bibîrbixim. Netew dewlet-serxwebûn.
Di vê mijarê de her wek Rêber Apo û tevgera azadiyê vê yekê naxwazin tê nîqaşkirin. Tîşta herî balkêş dibêjin, hin hêz hene dewletek didin Kurdan, lê tevgera azadiyê vê yekê naxwazê.
Em ji wan re, behsa van hêzan û helwesta wan ya di serdema Komkujiya Halebcê de bikin.
Helebce, di şerê Îran û Iraqê de weke eniya şer bû. Ev şerê ku Kurd ne teref bûn, li ser axa wan derbas dibû. Şer dewam dikir û kurdan zirar didît.
Rojhilat di şerê Iraq-Îranê de, kîngê leşkerê Iraqê li vê herêmê kete tengasîyê û vekişîya, Saddam şerê pêşmergeyên Kurd kir bahane û di 16’ê Adara 1988’an bajarê Helebcê hedef da nîşandan.
Di encama bombebaranê de, ku di nava wan de piranî zarok û jin bûn, 6 hezar 357 Kurd jiyana xwe ji dest dan. 14 hezar û 765 kes jî birîndar bûn. Ewqas jî ji ber çekên kîmyewî seqet man.
Dema li Halebce Komkujî pêkhat yek dengek ji cîhanê bilind nebû. Tu hêzên ku îro ji Kurdan re soza dewletek didin midaxle nekirin. Midaxle kirin li aliyek, yek nexweşek, yek mexdûrek Halebcê derman nekirin.
Di sala 1991’an de 3 sal piştî Halebcê komkujî û kîmyasal hat bîra Amerîka berê xwe da Iraqê. Sedema şer jî çekên kîmyasal yên didestê Saddam de bûn. Hatin midaxle kirin. Kurdan jî li Başûrê Kurdistan raperînek dane destpêkirin. Gelek heremê Kurdistan bidestxistin. Kurdan bi Amerîka bawerî anîbûn.
Lê şerê Kendavê bêyî ku dawî li desthilatiya Saddam Husêyîn bîne di 28’ê sibatê de bi teslîmbûna desthilatiya Baxdayê û bi agirbestê dawî lê hat.
Di dema şer de serokê wê demê yê Amerîka George W. Bush gelê kurd ji bo serhildanê xiste nava heyecan û hêviyek.
Lêbelê Amerîka, piştî serhildanê, gelê kurd di nav lepên desthilatiya Baxdayê hişt. Ev helwesta Amerîka bi giranî li ser gelê kurd bi nebaşî bandora xwe kir. Herwiha rêxistinên kurd yên li Başûrê Kurdistanê ji ber polîtîkayên xwe yên bi derve girêdayî ketin nava aloziyekê. Piştî vegera Amerîka, Saddam carekdinan vegeriya dest bi dagirkeriyê kir. Kurd koçber bûn. Amerîka jî li heremê nebû.
Ev mînak bi tenê paradîgmaya Rêber Apo ya li dijî netew dewletê parastina netewa demokratîk mafdar nîşan di de. Nêrînên Rêber Apo yên di ser dewleta Kurdan de baş nehatine fahm kirin.
Leyla Zana di merasima Salîh Muslim de, di axaftina xwede tiştek got. “Rêber Apo li ser tiştekî girîng sekinî ew jî Neteweya Demokratîk e. Lê belê me ji Rêber Apo fêmnekir. Sala 2015`an ji min re got:`Ez ne li dijî me ku dewletekî Kurdan çêbibe, lê belê ez dibêjim divê Kurd li gorî hêz û enerjiya xwe tevbigerin”
Di wê serdemê de hêz û enerjiya wan tunebû. Dixwestin bi piştgiriya hêzek ji derve bibin xwedî dewletek, lê nebû Amerîka ew li ortê hiştibûn û çûbû.
Îroj li Îranê-Rojhilatê Kurdistan heman tişt diqewimin. Amerîka dîsa dikare bi Kurdan re çend metre rê here û vegere berjewendiyên xwe. Di rewşek waha de wê Kurd dibin hovitiya rejima îslamî de bimîne.
Ji bo vê yekê hevpeyamaniya Hêzên Siyasî ya Rojhilatê Kurdistanê, komkujiya Halebce û şerê kendavê wek ezmûnek dîrokî dibînin û li gor wê yekê jî tevdigerin. Anjî wek ku Rêber Apo gotî, li gorî ‘hêz û enerjiya’ xwe tevdigerin.

Ji çiraxên wêjeya Kurdî

Can Yûsiv

Helbestvan Diyala Elî Çilaxa “Stêrka ku qet venamire, û helbesta ku qet namire.” Helbestvanên jin ên Kurd di wêjeya Kurdî de roleke sereke dilîzin, ji ber ku şiyana wan heye ku derbirîna serpêhatî û hestên xwe bi rengekî taybet û cuda bikin û ev jî dengê wan dike neynika rast a jiyan û wijdanê jinên Kurd, bi gotinên xwe ziman û nasnameya Kurdî ji hewldanên tinekirin û pişavtinê (asîmîlasyonê) diparêzin û nivîsandinê vediguherînin kiryareke berxwedan û parastina bîrdankê.

Herwiha helbestvanên jin roleke girîng dilîzin di dewlemendkirina wêjeya Kurdî û cîhanî de bi hevre , bi pêşkêşkirina nivîsarên cihêreng ên ku tê de derbirîna çanda xwe, dîroka xwe û serpêhatiyên xwe yên dewlemend dikin, berhemên wan dibin pencereyek ku bi riya wê re ruhê gelê Kurd li cîhanê dinêre. Di vê çarçoveyê de helbestvana Kurd Diyala Elî Çilaxa yek ji wan dengên jinan tê hesibandin ku xîmava pênûsa xwe terxan kiriye di xizmeta gelê xwe û doza wî de, li ser şopa bavê xwe yê nemir Elî Çilaxa ku xetîreya wî hilgirt û bi wê re ber bi asoyên nû yên afirînerî û pabendbûnê ve diçe.

Helbestvana Kurd Diyala di sala 1998’an de li navçeya Cilaxa ji dayîk û bavek Kurd (Elî û Rismiya) hatiye dinyayê, li jîngeheke gundewarî ya bêdeng ku bi kûrahiya erdnîgarî û nasnameya Kurdî ve girêdayî ye, û bîranîna axê bi taybetmendiyên zarokatiya destpêkê ve hatiye girêdan, li wê derê, li jîngeha gundewarî a ku bêhna aramiyê dikşîne û çîrokên bav û kalên me vedihewîne, taybetmendiyên kesayetiya wê mîna kulîlka çolê a buharê vedibe. Bi eslê xwe malbata wê ji gundê Girkê Xelo ye, gundekî ku hê jî bêhna axa kevnar jê dibare, û di çîrokên xwe de bêhna axê û taybetmendiyên bav û kalan hildigire û girêdayî gundewarê bajarê Dêrikê ye ku li wir erdnîgarî bi dîmenek bêhempa bi dîrokê re diherike.
Ev herêma ku li ser sêgoşeya sînorî ya di navbera Rojava, Bakur û Başurê de ye, di dirêjahiya serdeman de bûye navenda ol û çandan û dergûşa şaristaniyên ku geş bûne û piştre şopên xwe ji derbasbûna demê re hiştine, ji Mîtanîyan û Medyayan ku navên xwe di zinarên wê de xêz kirine, heta Botaniyan û Bedraxaniyên ku raman û zanîn belav kirine û hişmendiya civakê dewlemend kirine.
Vê herêmê komek navdar ji nivîskar û helbestvanên kurd aniye jiyanê ku bi berhemên xwe asîmanê wêjeya Kurdî ronî kirine, wek Ehmed Şêx Salih, Omer Lalî, Elî Çilaxa, Lorî Tildarî û yên din ku di bîranîna çanda kurdî de şopên mayînde hiştine.
Diyala di hembêza malbateke kurdperwer, rewşenbîr û welatparêz de ku ji şeş kesan pêk tê (çar bira û du xwîşk) mezin bûye ku hemû jî di bin guhdana dê û bavên xwe de mezin bûne, wan nirxên Kurdîtiyê di nav wan de çandiye, ew fêrî hezkirina welat û dilsoziya bi wê re, şanaziya bi ziman û nasnameya xwe kirine.
Vê mala germ, bi xweparêziya xwe ya dilpak û mîrateya çandî ya bihêz, yekem bingeh ji bo hişmendiya Diyala afirandin, û rehên saxlem da wê ku wê karî bi domdarî li ser riya wêje û helbestê bimeşe.
Diyala zarokatiya xwe li kuçe û kolanên bajarê Çilaxa û taxên wê yên gelêrî de derbas kir ku her koşeyek çîrokekê vedibêje, û her malek bi dîrok û ruhekî zindî dilepitê .
Wê bi baldarî guhdariya dapîrên xwe dikir ku di şevên sar ên zivistanê de li dora agir çîrokên mîrateya gelêrî digotin û guh dida li helbestên bavê xwe dema ku li ser Kurdistan û şehîdan vedibêje, û paşê peyv vediguherin ronahiyek yekemîn ku dilê wê ronî dike, hezkirina ziman û helbestê û eşqa wêjeyê ji zarokatiyê ve di rihê wê de diçîne.
Ji stranên jinên Kurd ên di dawetan de taybetiyên xeyala xwe û kûrahiya hestên xwe wergirtiye û ji awazên deng û ritmên stranên wan germahiya hestan û hişmendiyeke wêjeyî ya geş distîne, bi vî awayî peyv di dilê wê de dibe welatek, û helbest dibe neynika ku kûrahiya serpêhatiyên gelê wê nîşan dide, piştre dibe çekek ronahiyê li pêşberî jibîrkirin û windabûnê û berevaniyek rastîn ji bîr û nasnameya Kurdî re.
Diyala xwendina xwe ya seretayî, amedeyî û navîn li bajarê Çilaxa xwendiye û li wir meyla wê ya wêjeyî wek kulîlkekê di buharê de şîn dibe, gava ku yekem rojnivîsk û ramanên xwe di panzdeh saliya xwe de nivîsand.

Her ku roj derbas bûn, meraqa wê ya ji bo xwendinê zêde bû, û wê di dema dibistana navîn de dest bi serpêhatiyên xwe yên helbestî yên yekem kir, û xwest ku bi ceribandinên berdewam, xwendin û beşdarbûna di çalakiyên çandî de jêhatiya xwe derxîne û pêş bixe bi hewildanên dubare, helbest di wijdanê wê de wek kaniyeke zelal diherike û nivîsandin bû pencereyek ku tê de li xwe û cîhana derdora xwe dinêre ku rêyên xeyalên wê ronî dike, û hest û serpêhatiyên wê bi dîtinek nûbûyî û hestek helbestî ya bilind radixe ber çavan.
Piştî qedandina xwendina xwe ya navîn, Diyala tevlî Peymangeha Amadekirina Mamosteyan bû, piştre li zanîngeha Firatê ya akademîk di beşa hiqûqê de berdewam kir, berî ku vegere eşqa xwe ya rast û dest bi xwendina wêjeya Kurdî li zanîngeha Rojava bike.
Bavê wê yê rehmetî Elî Çilaxa bandoreke mezin li ser pêşketina kesayetiya wê ya wêjeyî kir, ji ber ku deriyên zanînê ji wê re vekir û wê teşwîqê xwendin û nivîsandinê kir, lewra bandora wî di rêya afirîneriya wê de jî piştî koça dawî ya wî jî berdewam dike .
Herwisa xwendina dîwanên helbestvanên hevdem ên Kurd , mîna Ehmed Huseynî, Kemal Necim, Ciwan Qado, Rênas Jiyan û yên din, bandoreke kûr li ser afirandina hişmendiya wê ya edebî û çandî hiştin û di dilê wê de tovê helbesta nûjen çandin ku şîn bû û bû dengekî helbestî yê diyar.
Diyala helbesta nûjen, azad, pexşan bi şêwazekî bedew û bi wêneyên nazik dinivîse, ji peyvên zanstên hestan û serpêhatiyeke bêhempa vedihûne.
Di sala 2025’an de yekemîn dîwana wê ya helbestan bi navê “Demsalên Bêkêf” ji aliyê saziya Geşepêdan û Ragihandinê ya Arta ve hat çapkirin û tê de helbestên kevnar û nûjen ên ku bi zimanê dayikê hatine nivîsandin , bi şêwazeke ku nûjeniya wêneyan û dilpakiya hestan di nav hev de dihewîne, dibe pencereyek ku giyanê wê ji xwendevanê wê re vedibe, kûrahiya serpêhatiya wê ya hunerî û helbestî radixe ber çavan, û hest û cîhanên wê bi peyvên bêdem ên ku di bîrê de mane diyar dike.
Ji helbestên wê yên herî navdar:
1- Hezkirina te
2- Kê te anî vê buharê?
3- Serêkaniyê
4- Peyama girtiyekî
5- Besî min e
Gelek kovar û radyo û kanalan

televîzyonî bi wê re hevpeyvîn û hevdîtin çêkirin derbarê tecrûbeya wê û rola helbestê di parastina nasnameya Kurdî de.
Hewisa jî helbestên wê di gelek rojname, kovar û malperên Kurdî de hatine weşandin, wekî: Rojnameya Ronahî, Kovara Şermola, Kovara Sîwan, Kovara Nivîskar, Malpera Vedeng, Malpera Rojava Net… hwd.”

Di derbarê tevgera çandî de, Diyala beşek çalak bû, ew bûye endama:
- Yekîtiya Hevgirtina Rewşenbîrên Rojava Kurdistan HRRK
- Yekîtiya Nivîskarên Kurd li Sûriyê
- PEN a Kurdî.

Ji ber jêhatîbûna xwe û hebûna xwe ya berbiçav, wê gelek xelat û spasname wergirtin, ji wan:
1- Xelata Helbesta Kurdî ya Ciwanan a sala 2024’an
2- Xelata yekem a helbestê li yekemîn festîvala çandî li Qamişlo
3- Mertalê rûmetê ji Festîvala Wêjeyî ya Firatê.
4- Spasname ji Rêveberiya Çandê ya Cizîrê û Tevgera Mezopotamyayê ji bo beşdarbûna wê di nirxandina metnên şanoyê de.
Her wiha beşdarî çendîn festîval û şevbuhêrkên wêjeyî bûye, wek:
- Festîvala Rojava ya Çand û Hunerê
- Festîvala Helbesta Kurdî
- Festîvala Wêjeyê
- Festîvala Wêjeyî ya Firatê
- Hefteyên çandî li Qamişlo, Amûdê, Girkê Legî, Hesekê, Reqa û hwd.

Diyala bi zimanê kurdî helbest û gotaran dinivîse û di wê baweriyê de ye ku peyv xêza bingehîn a berevaniyê ye li hember windabûn û asîmîlasyonê û ziman bi tenê dibe parêzvanê nasnameyê, her çiqas dem û rewş biguhere.
Diyala Elî dengeke helbestî ya ciwan e, ku rêya xwe bi xurtî di dîmenê nû ya wêjeya kurdî de vedike,i hevrêziyê dike di navbera zanîna akademîk û xeyala helbestî, û di navbera hişmendiya nasnameyê û girêdana bi xakê re , ew yek ji dengên pêşeng ên jinên Kurd e ku dixwaze helbesta nûjen pêş bixe û zimanê Kurdî bi henaseyek nû û şêwazek taybet dewlemend bike.

Diyala tevî gelek mijûlî û şert û mercên dijwar, ji zimanê dayikê û mîrateya bavê xwe re dilsoz ma, helbest û gotar pê dinivîse wê dibîne wekî mertalek ku nasname û bîranîna gel diparêze, ew di wê baweriyê de ye ku ev peyv dikare bibe pirek ku ruhê Kurdewarî zindî bihêle, çiqas dem biguhere jî.
Ew îro di bilindahiya şiyana xwe ya afirîner de ye, bê navber helbestên nûjen û azad dinivîse û beşdarî şevbuhêrkên helbestan û festîvalên edebî û çandî li Rojavayê Kurdistanê dibe û peyama bavê xwe yê rehmetî Elî Çilaxa hilgirtiye û berdewam e li ser parastina mîrateya wêjeyî û çandî ya Kurdî li herêmê.
Diyala Elî Çilaxa îro bi dengê xwe yê bêhempa û hestê xwe yê kûr û bi tevkariya xwe di pêşxistina helbesta nûjen û dewlemendkirina zimanê Kurdî de yek ji dengên navdar di dîmena wêjeya Kurdî de tê hesibandin, wê hebûneke xurt damezrand ku hevbexşiyê dike di navbera resenî û nûbûnê de, û di navbera hişmendiya nasname û girêdana ax û gel de, da ku bibe ronahiyek ji bo helbestvanên ciwan û nifşê nû, û mînakek zindî ya şiyana peyvê ya parastina çand û mîrasê.
Cihê wê di wêjeya Kurdî de tenê bi berhemên wê yên helbestî re sînordar nemaye, lê ji wê derbas dibe ku rola wê ya çalak di dîmena çandî de cih digire û nifşên paşerojê teşwîq dike di nivîsandin û hişmendiya neteweyî de.

Buhayên masiyan di navbera bêaramiya kirîn û frotinê de

Yek ji firoşkarên masiyan li bazara bajarê Qamişlo piştrast kir ku nirxê masiyan di bazarê de li gorî cûre û çavkaniya wan ji hev cuda ye û wiha got: "Faktorên wekî buhayên mirîşkan, herwiha boneyên civakî bandorê li ser tevgera kirîn û frotina masiyan di nava bazarê de dike."

Lîloz Hisên/Qamişlo

Masî yek ji çavkaniyên xwarinê yên herî girîng in di nava piraniya malbatên li kantona Cizîrê de ye. Di heman demê de giringiya masiyan ji aliyê tendurstiyê ve pir bi sûd e ji ber ku rêjeyeke mezin ji omega-3 a dewlemend vedhewîne, ku karê pergala demarî baştir dike, pêşî li nexweşiyan digre wekî romatîzmê û gelek nexweşiyên din, wekî din li dijî pençeşêrê ye û tenduristiya dil pêş dixe. Herwiha ew çavkaniyek dewlemend a gelek vîtamîn û mîneralan e ku laş ê mirov rojane hewceyî wan dike, wek Kalsyom, Fosfor, Hesin, Zînk, Yûd, Magnezyûm, Potasyûm û asîdên amîno û Rûn.

Bazirganên masiyan li bajarê Qamişlo xwe dispêrin gelek çavkaniyan ji bo dabînkirina masiyan di nava bazara Qamişlo de, hin jê herêmî ne hem anîna wan ji Misirê herwiha mîqdarek ji bajarên Sûriyê wekî Reqa, Minbicê, Laziqiyê û Tertûsê tê. Ji xwe asta daxwaza masiyan ji hêla malbatan û şêniyan li gorî şiyana wan ya kirînê û buhayê xwarinên tê guhertin.

Bazirganiya masiyan li Qamişlo tevî zehmetiyên aborî û guherînên buhayê, hebûna xwe di bazarên herêmî de parastiye. Çend bazirgan piştrast dikin ku masî di tevahiya salê de heye, lê daxwaz û buha ji hêla çend faktoran ve bandor dibin, bi taybetî lêçûnên hawirdekirinê, dûrahiyan û germahiyên bilind di hin demsalan de.

'Buhayên masiyan li gorî çavkanî û cûre tê guhertin'

Yek ji firoşkarên masiyan li bajarê Qamişlo bi navê Berxwedan Elî ji rojnameya me re diyar kir ku buhayên masiyan di bazara herêmî de bi awayekî berbiçav li gorî çavkanî û cûreyên wan tê guhertin û wiha anî ziman: "Buhayên masiyan ji 10 hezaran dest pê dike heya dihêje 160 hezarên Sûrî ji bo hin cûreyên din, her çiqas jî buhayên masiyan li gorî masiyên ava şirîn pir bilind in."

Berxwedan Elî wiha berdewam dike: "Masiyên ku dighêjin bazarê ji çend deveran tên dabînkirin, beşeke mezin ji herêmên Firatê wekî Dêrazorê, Reqa û Tebqa tê bazarê, wekî din gihaştina cûreyên din ji berava Sûriyê wekî bajarê Laziqiyê tê. Herwiha hin barkirinên ji Misirê dighêje me, ev cihêrengiya di çavkaniyan de dibe alîkar di dabînkirina cûreyên cuda ji masiyan, lê belê ew di heman demê de bandorê li ser guhertina buhayan nîşan dide."

Buhayên masiyan

Berxwedan Elî diyar kir ku buhayên masiyan yên herî bilind di bazaran de ne û wiha got: "Bi gelemperî buhayên masiyan ji 60 hezarên L.S li gorî cûreya masî û kalîteya wê destpê dike, ji bo masiyên Firatê ew masiyên ava şêrîn ku ji çemê Firatê û deverên bendavê tê, buhayên wan di navbera 10 hezarên L.S heta dighêje 80 hezarên L.S.

Bihayên masiyên Firatê bi awayekî baş aramî di buhayên wan de hene, çi ji hundirê welêt an derve be, lêçûna veguheztin û hawirdekirinê bandorek mezin li ser buhayê wê yê dawî yê bazarê nake, li gorî masiyên deryayî ku bi lêçûnên hawirdekirinê ve girêdayî ne."

Mîqdarên mezin ên hawirdekirinê

Derbarê mîqdara bazirganiyê Berxwedan Elî diyar kir ku ew di frotina masiyan hem difroşe gel hem jî difroşe firoşkarên masiyan û wiha berdewam kir: "Hejmara bazirganên ku li bajarê Qamişlo pisporê vî karî ne, kêm e herwiha tenê sê bazirganên sereke hene ku bi mîqdarên mezin ên masiyan bazirganiyê dikin. Ev bazirgan dem bi dem û bi awayekî dewrî mîqdarên mezin ji bo dabînkirina pêdiviyên bazarê hawirde dikin. Ev mîqdara ku tê hawirdekirin paşê li firoşgehan û bazarên herêmî tê parve kirin wekî din beşek ji rasterast ji xerîdaran re têne firotin."

'Bazirganiya masiyan, tevî qezencên wê metrsî jî hene'

Berxwedan Elî wiha axaftinên xwe zêde kir: "Min nêzî ton û nîvek ji masiya hawirde kir bi buhayê 39 milyonê L.S, qezencê ku min bidest xist jî wê mîqdarê gihaşt nêzîkî du milyonan, piştî hisabkirina lêçûna veghuheztin, hilanîn û windahiyên muhtemel. Tevî qezencên bazirganiya masiyan, metrsiyên windahiyê jî hene, bi taybet di çarçoveya şert û mercên avhewayî û bilindbûna germbûnê di meha havînî de, ji ber ku dûrahiyên ku barkirinên ji derve tên caranan beşeke ji masiyan xirab dike berî ku bighêje bazarê, ev yek dihêle ku windahiyeke mezin ji bo bazirganan çêbike."

Berxwedan Elî destnîşan kir ku ev pirsgirêk di meha havînî de zêde dibe, ku di encamê de proseya veguheztinê ji ber bilindbûna germahiyê hesas dike, bi taybet dema ku masî ji deverên dûr û dervî welêt têne hawirdekirin. Ji ber vê yekê, hin bazirgan neçar in ku tedbîrên zêde bigirin da ku di dema veguheztinê de kalîteya masiyan biparêzin.

Serdanên malbatan ji bo kirîna masiyan

Derbarê serdanên kirîna masiyan de, Berxwedan Elî wiha got: "Serdanên malbatan ji bo kirîna masiyan bi awayekî zelal bi buhayê mirîşkan ve girêdayî ye, ku di xwarina herêmî de xwarineke bingehîn e. Dema ku buhayê mirîşkan bilind dibe, hejmarên zêde yên şêniyan berê xwe didin kirîna masiyan wekî vebijarkek erzantir. Herwiha tevgera firotanê di demên betlane û bûyerên civakî de, wek sersal û bûyerên malbatî, bi awayekî berbiçav zêde ye, ku daxwaza masiyan li gorî rojên asayî pir zêde dibe."

Berxwedan Elî wiha axaftina xwe qedand: "Li Qamişlo ji bo firotina masiyan demsalek taybetî tune ye, ji ber ku ew di tevahiya salê de li bazaran peyda dibe bi saya cûrbecûr çavkaniyên hawirdekirinê dikare li gorî şert û mercên veguheztinê an hebûna masiyan li deverên masîgiriyê biguhere.

Di bin şert û mercên aborî yên heyî de bazirganiya masiyan dê beşek girîng a bazara xwarinê ya bajêr bimîne, nemaze ji ber daxwaza berdewam a beşek ji katagoriya herêmî ku dixwaze çavkaniyên xwarinê cûrbecûr bike, tevî pirsgirêkên têkildarî buhayan, lêçûnên hawirdekirinê û veguhastinê."

Giringiya xwarina masiyan

Masî xwarinek girîng e ji ber naveroka wê ya protînê ya bilind. Her 100gram masî bi qasî 40gram protîn dihewîne, ji bilî madeya Yûdê, ku kêmasiya wê dikare bibe sedema pirsgirêkên rijênan. Lewma Masî wek xwarinek pir xurek tê hesibandin ku gelek feydeyên girîng ji bo tendurustiyê hene û gelek bijîşk jî pêşîniyara vê yekê dikin. Masî rêjeyek bilind ji asîdên rûn ên omega-3 dihewîne, ku bi kêmkirina kolesterol di xwînê de rîska nexweşiyên dil û damaran kêm dike.

Gelek bijîşk piştrast dikin ku li gorî cureyên cuda yên goşt, spî (mirîşk) û sor (ga û çêlek) bi goştê masiyan, dibînin ku goştê masiyan ji aliyê tendurustiyê ve di rêza yekem de ye, ji ber ku ew çavkaniyek dewlemend a protîna bi kalîte ye, rûnên zirardar kêm in û tê pêşniyar kirin ku ew heftê du caran were xwarin.

Mafê hêviyê yê Rêber Apo pêkanîna aştiyê ye

Parêzera Rêber Apo Suzan Akipa diyar kir ku li Tirkiyê qanûn hene ku mafê hêviyê asteng dikin, îşkence jî hîn li gorî qanûnên wê destûr e û hikumet ji bo guhertina vê yekê, îradeyeke siyasî ya cidî nîşan nade û got, "Ji bo muzakere di şert û mercên wekhev û azad de werin kirin, pêvajoya aştiyê bi ser bikeve, divê Rêber Apo û girtiyên din li gorî mafê hêviyê azad bibin."

Ronahî Sadan

Mafê hêviyê çi ye?

Mafê hêviyê, mafeke ku hêviyê bide kesên cezayê heta hetayê lê hatine birîn, ew kes hêvî bikin ku carekê azad bibe. Her kesê cezayê heta hetayê li wan hatiye birîn, heye ku vî mafî bigire. Herwiha mafê her kesê girtî heye di heftiyê de carekê malbat û parêzerên xwe bibîne. Bi derdorê re dan û standinan çêke. Lê li Bakurê Kurdistanê ji aliyê dewleta Tirk ve, ev yek li gel hişyariyên saziyên Ewropayê, pêk nehatiye.

Tevî ku Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê destnîşan dike ku girtiyek nabe heya dawiya tememê xwe di zindanê de bê girtin. Dewleta Tirk jî vê zagonê weke zagon dipejirîne, lê bi van kiryarên xe pêk nayne. Konseya Ewropayê çend car in ji bo Rêber Apo û hemû girtiyan ji bo mafê hêviyê bang li dewleta Tirk dike ku mafê hêviyê ji bo Rêber Apo û hemû girtiyan bi cih bîne, lê dewleta Tirk di vê mijarê de tu gav navêje û guhertinekê çênake.

Zêdeyî 25 salan qediya, lê çima mafê hêviyê pêk nehatiye?

Parêzerên Rêber Apo di 2003'an de ji bo mafê hêviyê serî li Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê (DMME) dabûn. Piştî serlêdanê di 18'ê Adara 2014'an de DMME'yê biryar da û xwest Tikriyê mafê hêviyê bide Rêber Apo. DMME'ê Tiriyê di vê serlêdanê de mehkûm kiribû. Di ser vê biryarê de ewqase sal derbas bûne, lê hê jî Tirkiyê ev biryar nas nekiriye. Herwiha li gorî zagonên DMME'yê piştî 25 salan mafê hêviyê heye. Ev mijareke mirovî ye û hemû girtî piştî 25 salan mafê hêviyê ji wan re heq dikin. Tevî dewleta Tirk endama DMME'yê, lê li hember vê yekê zagonên dadgehê binpê dike. Lê divê Tirkiyê li gorî endametiya xwe careke din li xwe veger û li gorî zagonên mafên mirovan tev bigere. Ji ber ku heta niha dewleta Tirk hemû zagon binpê kirine û ev yek pêwîst e ne navnetewî ne jî herêmî neyê qebûlkirin.

Rêber Apo nûnerê bi milyonan mirovan e

Dibê bê zanîn ku dema mafê hêviyê pêk bê û tecrîd bê rakirin, dê aştî pêk were û tevahî pirsgirêk bên çareserkirin. Ji ber niha li seranserî cîhanê şerên gelek dijwar diqewimin. Bi hezaran mirov, jin û zarok dibin qurbaniyên van şeran. Di vê serdema dijwar de ku welê şerê cîhanê yê sêyemîn tê binavkirin, deriyek ji bo çareserî û aştiyê vebûye ku li Tirkiyê pêvajoya Aştî û Civaka Demokratîk ji aliyê Rêber Apo ve hatiye destpêkirin. Ev pêvajo jî bandora xwe ji her alî ve li tevahî Rojhilata Navîn û cîhanê dike. Ger ev pêvajo bi awayekî serkeftî bi encam bibe, wê gelek alî û gel ji vê pêvajoyê bi awayekî erênî sûdê bigirin. Zêdeyî 27 sal in Rêber Apo li Girava Îmraliyê di bin zext û tecrîdeke giran de tê girtin. Rêber Apo nûnerê bi milyonan mirovan e. Lewra divê ew bi siyasetmedaran re hevdîtinê pêk bîne. Ji ber ew ji bo civakeke azad û demokratîk, çareseriya pirsgirêkên Kurd li ber xwe da û têkoşiya. Rêbertî bi destê xwe dê guhertinê çêke û aştiyê ava bike.

Dewleta Tirk gavek ji bo mafê hêviyê neavêtiye

Serokê giştî yê MHP'ê Devlet Bahçelî di 1'ê Cotmeha 2024'an di parlametoya Tirkiyê de bang li Rêber Apo kir ku eger Partiya Karkerên Kurdistanê PKK'ê fesih bike, dê heta dawiyê deriyê mafê hêviyê bê vekirin. Li ser vê bingehê Rêber Apo jî di 27'ê Sibata 2025'an bang li PKK'ê kir ku Kongreya xwe li dar bixe û xwe fesih bike. PKK'ê li ser esasê vê bangê di 1'ê Adarê de agirbesta yekalî ragihand û di 5-7 Gulanê de jî kongreya xwe ya 12'emîn li dar xist û biryara fesihkirinê da, herwiha gelek gavên din ên girîng jî avêt. Lê kêleka xebatên tevgerê û Rêber Apo, ji bo çareserkirina pirsgirêka Kurd û demokratîkkirina Tirkiyê di 5'ê Tebaxa 2025'an de li parlametoya Tirkiyê "Komîsyona Piştevaniya Neteweyî, Xwiş-Biratî û Demokrasiyê" hat avakirin. Komîsyonê heta niha gelek caran kom bûye, lê heta niha dewleta Tirk gavek ji bo mafê hêviyê neavêtiye û bi awayekî fermî neanîne rojeva komîsyonê. Lê tekez azadiya Rêber Apo dikare pirsgirêkên cîhanê û gelê Kurd li ser bingeha azadî û aramiyê were çareserkirin. Di heman demê de pêvajo ji aliyê Rêbertî hatiye destpêkirin, ji bo ku pêvajo bighêje encamê divê Rêber Apo ji aliyê fîzîkî ve azad bibe.

Derbarê mafê hêviyê yê Rêber Apo û hemû girtiyan de, Parêzera Rêber Apo Suzan Akipa ji Rojnameya me re axivî.

'Li gorî mafê hêviyê tecrîd sûc e'

Suzan Akipa diyar kir ku mafê hêviyê, hêviyê dide girtiyan û wiha got: "Mafê hêviyê ji bo girtiyên ku di bin cezayên muebbeta giran de ne. Ev tê wê wateyê ku kesê girtî, di pêşerojê de ji nû ve bidestxistina azadiya xwe hêvî bike. Li gorî qanûna navneteweyî ku Tirkiyê îmze kiriye, cezayê mubbeta giran, îşkence ye. kesê girtî di bin vê rejîmê de divê herî zêde, piştî 25 salan were berdan. Herî zêde piştî 25 salan, makanîzmayeke hewce dike ku vê pêvajoyê li gorî pîvanên objektîf biryar bide. Lêbelê, mafê hêviyê di heman demê de tê vê wateyê ku divê kesê girtî di hucreya tenêtiyê ya mutleq de neyê girtin. Li gorî mafê hêviyê tecrîd sûc e. Mafê hêviyê, di bin nîqaşên tecrîd û îşkenceyê de derketiye holê û ew azadiyê nîşan dide. Tirkiyê hîn mafê hêviyê bi cih neaniye. Gelek biryar hene ku binpêkirinên mafê hêviyê dibînin, ya herî berbiçav doza Rêber Apo ye. Tevî biryar û pêşniyarên hem Dadgeha Mafên Mirovan a Ewropayê û hem jî Komîteya Wezîran a Konseya Ewropayê, Tirkiyê berbirsiyariya xwe bi cih nayne. Tirkiyê bi tavahî li gorî binpêkirina hiqûqa navneteweyî tev digere û îşkenceyê tehemûl dike."

'Tirkiyê ji bo girtiyan rêziknameyên hiqûqî yên pêwîst dernexistiye'

Suzan Akipa eşkere kir ku nebicîhanîna mafê hêviyê di şexsê Rêber Apo de, tê wê wateyê ku Tirkiyê li gorî qanûnên navnetewî tevnagere û wiha domand: "Rêber Apo zêdetirî 25 sal in ku di girtîgehê de ye. Rêbertî sînorê "herî zêde" yê mafê hêviyê derbas kiriye. Bê guman, mafê hêviyê rasterast bi helwesta siyasî ya Rêber Apo ve girêdayî ye. Herwiha azadiya Kurd a Ku Rêber Apo temsîl dike ve jî girêdayî ye. Lêbelê, bi hezaran girtiyên din di heman rewşê de ne. Ev pirsgirêkek pergala hiqûqî ya Tirkiyê ye. Tirkiyê di derbarê Rêber Apo û bi hezarên girtiyan din de, rêziknameyên hiqûqî yên pêwîst dernexistiye. Bê guman, Rêber Apo niha bi dewletê re muzakere dike û aktorê sereke yê aliyê Kurd e. Hem mafê hêviyê hem hiquqa muzakere, hem jî hikuka aştiyê hewce dike ku aktor bi sert û mercên wekhev li ser maseya muzakereyê rûnin. Siyaseta dewletê ku cidî û domdar be, pêwîst e mafê hêviyê were naskirin."

'Li Tirkiyê qanûnên mafê hêviyê asteng dike hene'

Suzan Akipa axaftina xwe wiha qedand: "Li Tirkiyê qanûn hene ku mafê hêviyê asteng dikin, wek qanûna infaz û qanûna cezayê. Li gorî qanûna gerdûnî, mirov dikare heta hetayê di girtîgehê de bimîne. Lê belê, Tirkiyê vê rêziknameyê napejirîne û qanûnên xwe li gorî wê naguherîne. Îşkence hîn jî li gorî qanûnên Tirkiyê destûr e. Hikumet ji bo ku guhertina vê yekê, îradeyeke siyasî ya ciddî nîşan nade. Tişte ku ji Tikiyê tê xwestin, betalkirina qanûnên ku cezayê heta hetayê diyar dikin e. Bi vî rengî Rêber Apo û bi hezarên girtiyên dikn dikarin azadiya xwe bi dest bixin. Lewra ji bo ku muzakere di şert û mercên wekhev û azad de werin kirin, herwiha ji bo ku pêvajoya Aştiyê û Civaka Demokratîk bi ser bikeve, divê Rêber Apo li gorî mafê xwe yê hêviyê azad be."

‘Armanceke stratejîk di şerê Amerîka-Israîl û Îran de heye’

Siyasetmedarê Kurd Kamîran Berwarî destnîşan kir ku hêzên hegemon ji bo berjewendiyên xwe, hikumetên islamî yên tundrew ava dikin û got, “Armanceke stratejîk di şerê Amerîka-Israîl û Îran de heye. Ew ê şer bidome û berfirehtir bibe heya ku aliyek li ser nexşerêya siyasî were rakirin."

Hemza Sêvo

Geşedanên dawîn ên ku li Rojhilata Navîn, bi taybet li Îran, Îraq, Sûriyê, herwiha Kendava Erebî beşek ji siyaset û planên hêzên hegemon ên navdewletî ne.
Geşedanên ku di dema heyî de ku li Rojhilata Navîn tên rûdan nameyan bi xwe re tîne, nameyên şer û tevlîheviyê ne. armanca hêzên hegemon derxistina şer û tevlîheviyê ye. Nemaze şerê di navbera Îran, Amerîka û Israîlê de ku herêm bi giştî ber bi rewşeke nearam ve biriye.
Gelo rewş ber bi ku ve diçe, dibe ku herêm ber bi şerê gurtir ve here an ber bi aramiyê ve wê biçe?, asoyên çareseriyê ji bo pirsgirêkên heyî çi ne?, her kes vê yekê dipirse.
Derbarê van geşedanan siyasetmedarê Kurd Kamîran Berwarî ji rojnameya me re axivî.

‘Armanceke isteratejîk di şerê Amerîka-Israîl û Îran de heye’

Kamîran Berwarî destnîşan kir ku şerê heyî xwedî armanceke isteratejîk e û wiha got: “Ev gorankarî di domahiya şerê Israîl-Amerîka li ser Îran şerê ku di 28’ê meha Sibatê de dest pêkirî, bê guman tevahiya Rojhilata Navîn bi xwe ve girêdide. Ev şer li ser bingeheke isteratejîk ku bernameya wî ji beriya 50 salan ve hatiye amadekirin. Armanceke istratejîk di vî şerî de heye ew jî bicihanîn an jî çesipandina sîstemên siyasî yên îdarî yên cîhanî- nû li Rojhilata Navîn. Bê guman Îran, Îraq, Sûriye, Kendava Jêrîn a Kurdistanê (bi xeletî jê re dibêjin Kendava Erebî an jî Kendava Farisî) sînorekî dirêj ê Kurdan li ser vê kendavê heye û beşeke girîng jê ne. Şer bi giştî di navbera Amerîka-Israîl û Îranê de heye, lê eger em bi rastî lê temaşe bikin em ê bibînin ku şer di navbera welatên rojavayî û rojhilatî de heye. Êdî ax, av û samanên siriştî yên Rojhilata Navîn armanc in ji hêzên rojavayî re, armanca sereke jî destbisergirtina aboriya Rojhilata Navîn e.

‘Hêzên hegemon hikumetên islamî yên tundrew ji bo berjewendiyên xwe ava dikin’

Berwarî diyar kir ku armanca hêzên hegemon avakirina hikumetên radîkal ji bo berjewendiyên xwe ye û wiha domand: “Armanca sereke ya hêzên hegemon ew e ku miletên Rojhilata Navîn bêvîn û bêîrade bikin, bêçek bikin, aboriyê di destên wan de nehêlin û jêrxaneya aborî û ya dîrokî têkbibin. Di heman demê de armanca wan ew e ku ev gel û netewe bêparastin bimînin. Li Rojhilata Navîn ev hikumetên heyî ango netew-dewlet ku berî sed salî li ser destên hêzên rojavayî hatine avakirin, her 50 salan ev hêz dixwazin guhertinê di warê sîstema îdarî û siyasî de pêkbînin. Vê carê jî qonax hatiye wê çendê ku hêzên rojavayî sîstemên îdarî û siyasî biguherînin, lê ew çawa diguherînin? Armanca wan ew e ku hêzên islamî yên tundrew û hikumetên tundrew ên biçûk peyda bikin, ev hêz hewl didin sîstemên siyasî yên nû ava bikin ku berjewendiyên netew û civakan li pêş çavan negirin. Ji ber ku ev hikumetê ku nû têne duristkirin mîna hikumeta Şerii (Colanî), ev hikumet ji aliyê welatên rojavayî ve ne, ev hikumet xwedî yekarmanc e, ew ne weke milet hizir dikin ku ji bo neteweyan e, lê belê berjewendiyên hêzên navdewletî diparênzin. Nemaze li Îran, Îraq, Sûriye û hemû welatên Ereban.”

‘Îran şer bike an nekê wê encam ew encam be’

Kamîran da zanîn ku Îran şer bike an nedomîne encam wê her ew encam be û wiha bi lêv kir: “Helbet ev şer bi dûmahî nayê wisa, eger bidome ew ê bibe şahidê şikestina aliyekî ji aliyên şer. Her du alî rijd in derbarê berdewamkirina şer, Amerîka û Israîl qebûl nakin ku di vî şerî de şikestî bin, lê di derencamê de pêwîst e yek ji aliyên şer ji nexşerêya siyasî ji holê were rakirin. An jî lihevhatineke siyasî were kirin ku Amerîka û Israîl ji vê lihevhatinê razî bibin, ev lihevhatina ku her du alî pê qayîl bibin jî ew e ku Îran divê ji dev çêkirina uranyom berde û çekên nukeelrî, çekên giran û roketên dûravêj li gel xwe nehêle. Di heman demê de Îraneke bê leşker, bê parastin û bê aborî bimîne, di rewşeke wiha de hebûn û nebûna Îranê hîç buhayekî xwe namîne. Dewleta Îranê dizane eger ku mercên Amerîka û Israîlê qebûl bike, ew ê serwertiya gel û welatê wê namîne, ji ber vê yekê jî Îran ji bo şer bi rijd e. Bi min eger Îran şer bike yan neke di her rewşê de encam wê ew encam bin.”

‘Asoyên şer ber bi giranbûn û berfirehiya wê ve diçe’

Berwarî da tekezkirin ku asoyên şer ber bi vê yekê re diçin ku şer girantir û berfirehtir bibe û wiha anî ziman: “Armanca Îranê ew e ku abûriya cîhanê têkbibe û serûbin bike. Îran şiyaye ku astengiyan deyne pêşiya aboriya cîhanî, bi taybetî jî eger Îran şerekî xwekujî bide meşandin li ser welatên Kendava Erebî, bargehên Amerîkî û keştiyên wê yên mezin bide, bê guman wê ziyaneke mezin bigihîne Amerîkayê. Amerîka û Israîl diviyabûn di 120 demjimêran de derbeyekê li Îranê bidin, Îran xwe radest bike û gel rabe ser piyan, ew proje pêknehat. Ji ber ku nexşedana Amerîka û Israîlê ji bo veguherîna rêjma Îranê hîna ne diyar e. Di dema heyî de kes nizane Amerîka û Israîl çi ji Îranê xwazin, weke tê çavlêkirin ew navên rêjîmê biguherînin, ji ber ku hîna yedekê rêjîma heyî tuneye ku xwe teslîmî Amerîka û Israîlê bike.”

‘Çareserî zivirîna li pêvajoya Aştî û Civaka Demokratîk e’

Kamîran Berwarî da misogerkirin ku çareseriya şerê heyî zivirîna li pêvajoya Aştî û Civaka Demokratîk û sîstema konfedralîzê ya ku dikeve xizmeta gelan û wiha bi dawî kir: “Rîşahî mumkin nîne ku careke din bibe şah li Îranê, koma Mesûd Recewî jî bi tu rengî li Îranê nayên qebûlkirin, herwiha Amrîka û Israîl bi tu awayî naxwaze li Îranê hukmekî demokratîk a aştîxwaz were avakirin. Çareseriya girîng û sereke li Îran, Turkiye, Îraq û Sûriyê zivirîna li pêvajoya Aştî û Civaka Demokratîk û sîstema konfedralîzma demokratîk ku milet xwe bi rê ve bibin, li hev bikin û lihevhatinek civakî di navbera gel de çêbibe da ku pêwîstiya wan bi şer nebe û bi welatên rojavayî nebe ku serwerekî li ser wan deyne û fermanê li gelê herêmê bike. Derencamên şerê di navbera Amerîka-Israîl û Îranê de wê karîgeriya xwe li aboriya Amerîka bike û bandora wê li ser Trump û siyaseta Trump hebe, çimkî siyaseta ku tê birêvebirin siyaseteke şaş e. Ji ber ku li dijî berjewendiyên Amerîkayê yên isteratejîk e, di heman demê de Israîl nikare xwe li ber şerekî domdar bigire. Rojane bi dehan kesên Amrîkî, Israîlî û Ingilîzî, di kendavê de û li keştiyan tên kuştin. Li Amerîka divê opizisyona Amrîkî rabe ser xwe û dadgehekê derheqê Trump daxwaz bike. Ji ber ku Trump bi vî şêwazî saziyên navnetewî pûç û bêbandor dike, derencamê vê yekê jî dihêle her tişt weke kesekî tenê li gor serê wî kesî bide meşandin. Ev keyfiyet rê li pêşiya siyaseta navdewletî digire û metirsiyê li ser berjewendiyên hemû gelan. Çîn, Hind, Rûsya, Pakistan û hêzên mezin li Rojhilata Navîn vê siyaseta heyî qebûl nakin. Ji ber vê yekê ya girîng ew e ku Amrîka, Ewropa û hemû welatên rojavayî ber bi riyeke aqlane û hemû pirsgirêkan bi riya diyalogê li ser bingeha berjewendiyên gelên cîhanê bi giştî çareser bikin.”

Dawîya Syces-Pîcot û 3 rêyên pêşiya Kurdan...

Hasan Ağaç

Şerên dawî yên li Rojhilata Navîn ne tenê pevçûnên navbera dewletan in. Ew di heman demê de nîşanên hilweşîna sîstemek ku sed sal berê hatiye damezrandin in. Sîstema Sykes-Picot, ku di bin hegemonyaya Brîtanî de piştî Şerê Cîhanê yê Yekem hat damezrandin, Rojhilata Navîn kir dewlet-netewe û Kurd bê statu hiştin. Îro, ev sîstem di pêvajoya hilweşînê de ye. Êrîşên DYA û Îsraîlê yên li ser Îranê ne tenê operasyonên leşkerî ne. Ev êrîş beşek ji hewldanek ji bo ji nû ve şekildana mîmariya siyasî û jeopolîtîk a Rojhilata Navîn in. Armanc hilweşandina statuya kevn û avakirina sîstemek herêmî ya nû ye ku navenda wê DYA û Îsraîlê ye. Bingeha îdeolojîk a vê sîstema nû bi piranî ji hêla Peymanên Birahîm ve hatî şekildan. Ji ber vê yekê, şerê bi Îranê re ne tenê pevçûnek di navbera Îran û hevpeymaniya DYA-Îsraîlê de ye. Ew di heman demê de têkoşînek e ji bo diyarkirina pêşeroja Rojhilata Navîn li ser bingeha hevsengiya hêzê.

Statûko Dihele

Sedsalek, pergala ku avahiya siyasî ya Rojhilata Navîn diyar dikir li ser bingeha hevsengiya dewlet-netew bû. Tirkiye, Îran, Iraq û Sûriyê di vê rêzê de weke desthiladarê sereke bûn. Lê, pêşketinên dawî nîşan dan ku ev avahî ne domdar e. Dagirkirina Iraqê, şerê navxweyî yê Sûriyê û niha jî êrîşên li ser Îranê nîşan didin ku pergala dewletê ya heyî li Rojhilata Navîn di aloziyeke cidî ava dik e. Ev gengeşe ne tenê dewletan, lê di heman demê de pirsgirêka Kurd jî vedigerîne navenda siyaseta xwecihî. Piştî Şerê Cîhanê yê Yekem, Kurd bê statû man. Ev bêdewletbûn ne tenê bi rêya zexta siyasî, lê di heman demê de bi rêya bişaftina çandî û fîzîkî jî hate domandin. Zimanê Kurdî hat qedexekirin, nasnameya wan hat înkarkirin û erdnîgariya wan hate dabeşkirin. Lêbelê, têkoşîna azadiya Kurdan ku di pêncî salên dawî de pêşketiye, ev wêne bi bingehîn guhertiye. Kurd êdî ne gelê bindest e, bûne pêşengî ku di hevsengiya siyasî ya Rojhilata Navîn de rol bileyzin.

3’ê rêyên li pêşiya Kurdan

Pêşketinên li Rojhilata Navîn sê rêyên siyasî yên cûda ji bo Kurdan dikevin rêza sereke de. Rêya yekem xeta parastina statuya kevn e. Ev rêbaz di bingeh de hevsengiyên kevn ên Ewro-navendî re nûnertî dike ku dixwazin hevpeymana Sykes-Picot a piştî Şerê Cîhanê yê Yekem hatibû îmzekirin de, berdewam bike. Bi taybetî li NY û hin derdorên Ewropî, parastina avahiyên dewletê yên heyî li Rojhilata Navîn ji guhertinên bingehên tê bijartin. Lê, pêşketinên dawî nîşan didin ku ev statuya heyî êdî nayê domandin. Rêya duyem ew e ku Tevgera Azadiya Kurdistanê bibe beşek ji amûrên nû ya hegemonîk a Rojhilata Navîn ku navenda wê Amerîka û Îsraîlê ye. Ev rê jî endezyariya hêzê re nûnertî dik e, ku armanc dike rêyên enerjiyê û hevsengiyên siyasî yên herêmê li ser berjewendîyên Washington-Tel Aviv ji nû ve têşê bide û bigir e. Ev model xetera afirandina pêvahoyeke nû li Rojhilata Navîn li ser bingeha polîtîkayên ewlehiyê yên dijwartir û peywendîyên girêdayî yên nû re rê vedik e. Rêya sêyem perspektîfa entegrasyona demokratîk a ku ji hêla Rêber Apo ve hatî pêşkêş kirin e.

Nexşerêya Entegrasyona Demokratîk

Ev modela ku ji aliyê Rêber Apo ve hatî afirandin eşkere dike ku pirsgirêka Kurd ne tenê pirsgirêkek netewî ye; ew di heman demê de beşek ji pirsgirêka demokratîkbûnê li Rojhilata Navîn e. Nêzîkatiya entegrasyona demokratîk armanc dike ku Kurd çareseriyan li ser bingeha veguherîna demokratîk bibînin, ne ku bi dewletên ku lê dijîn re di nava şer û pevçûnek domdar de bin. Ev feraset di heman demê de modelek siyasî ya alternatîf li dijî plansazîyên şerê domdar ê ku ji hêla dewletên netewe ve hatî meşandin jî têkoşîn dike. Paradîgmaya Netewê Demokratîk ji bo pergalek siyasî ya piralî ku gelên cûda dikarin bi hev re bijîn, bingeh digir e. Ji ber vê yekê, ev model ne tenê ji bo Kurdan, ji bo hemî gelên Rojhilata Navîn asoyek siyasî ya nû re nûnertî dik e.Alozîyên heyî ya li Rojhilata Navîn ev model hîn girîngtir kiriye.

Gelo Kurd dê bibin aliyekî şer?

Piştî êrîşên DYA û Îsraîlê yên li ser Îranê, nîqaşek dijwar heye ka Kurd dê çawa beşdarî vî şerî bibin. Lê, daxuyaniyên tevgerên siyasî yên Kurd li ser vê mijarê pir zelal in. Kurd bêyî ku mîsogeriya bingehîn û pabendiya siyasî werbigirin, dê nebin aliyê vî şerî. Bîra Kurd di vê mijarê de pir xurt e. Di dirêjahiya dîrokê de, gelek mînak hene ku hêzên mezin Kurdan bi kar anîne û dûv re wan terikandine. Ji ber vê yekê, Kurd êdî naxwazin bibin amûren ti hêzên cîhanî û kurewî, armancan wan ya bingehîn ew e ku vîna xwe ya netewî biparêzin.

Pêşeroja Rojhilata Navîn

Şerê ku niha li Rojhilata Navîn diqewime ne tenê rêkbendiyekê leşkerî ye. Ew di heman demê de pêvajoyek avakirina pergalekê nû ye. Ger ew plana ku ji aliyê hêzên hegemonîk ve tê xwestin were pêşxistin, Rojhilata Navîn dê bi rejîmeke hîn dijwartir re rû bi rû bimîne. Berovajî vê, ger modela Netewa Demokratîk û Entegrasyona Demokratîk xurt bibe, dibe ku ji bo gelên Rojhilata Navîn qadeke nû ya azadiyê bi afir e. Ji ber vê yekê, têkoşîna îro ne tenê têkoşînek di navbera dewletan de ye, lê di heman demê de berxwedana ji bo pêşeroja Rojhilata Navîn e. Niha, û şûnde jî, Kurd di navenda vê têkoşînê de ne.

Efrîn; Ji Berxwedana Serdemê heya vegerê (1)

Efrin ji aliyê dewleta Tirk ya dagirker ve di 18'ê Adara 2018'an de hat dagirkirin. Gelê Efrînê bi rihê Şerê Gelê Şoreşgerî di 58 rojan de li hember dewleta Tirk û teknîka wê berxwedaneke bêhempa da meşandin.

Stêrk Mihemed

Di 20’ê Çileya 2018‘an bi plana Tirkiyê bi Rûsyayê re û bi erêkirina dewletên navneteweyî re êriş li ser Efrînê destpêkir, bi êrişên dewleta Tirk û çeteyên pê ve girêdayî li ser Efrînê gelek kiryarên dijmirovî pêkanîn, lê li beramberî wê jî gelê Efrînê 58 rojan berxwedaniyek dîrokî dan meşandin ku wê hertim di pêlên dîrokê de were bibîranîn. Lê mixabin ji ber êrişên hovane yên dewleta Tirk û çeteyên pê vê girêdayî gelê Efrînê bi darê zorê koçber bûn û Efrîna Kurdî bi temamî di 18’ê Adara 2018’an de ji aliyê dewleta Tirk ve hate dagirkirin û rêvebirin.

Di 20’ê Çileya 2018’an de êriş li ser Efrînê destpêkir

Di 20’ê Çileya 2018”an, saet di 16:22’an de, asîmanê kantona Efrînê bû mîna meydana pêşbirka balafirên şer. Dewleta Tirk a dagirker bi êrişên asîmanê dest pê kir, 72 balafir li ser herêmeke ku rûpîvana wê 3850 km2 e rakirin. Ji şerê cîhanê yê duyemîn ve bûyereke bi vê rengî neqewimî ye. Dagirkeriya Tirk û çeteyên girêdayî wê bi pilaneke navneteweyî, bajarê Efrînê ku xwedî cihekî stratîjîk û girîng e di Kurdistanê de, kirin hedef. Şerê Efrînê 58 rojan hat domandin, di roja yekê ji êrîşan, 72 balafirên hêzên dagirker li ser esîmanê Efrînê geriyan û her der bombebaran kirin. Dagirkeriya Tirk di vê rojê de bi fermî destpêkirina operasyona xwe ya leşkerî li dijî herêma Efrîn ragihand, bikaranîna balafirên şer û topên giran, li gel komên çekdar ên hevalbend. Ji saetên pêşîn ve, gund û bajarok rastî bombebaraneke dijwar hatin, ku taxên niştecihbûnê, deverên çandiniyê û binesaziyê hedef girtin, di encamê de sivîl, di nav de jin û zarok bûn hedef. Rapora mafê mirovan tekez kirin ku sivîl hedefa sereke ya êrîşan bûn, ji ber ku êrîşên leşkerî tu cudahî di navbera hedefên leşkerî û deverên niştecihbûyî de nedikir. Nexweşxane, dibistan û torên av û elektrîkê jî ji bombebaranê bêpar neman, rewşa mirovî xirabtir kir û niştecih neçar kirin ku ji bo ewlehiyê ji malê xwe derbikevin.

Plan bi Rûsyayê re hete kirin

Dema ku êrîş li ser Efrînê pêk hatin bêguman beriya demekê plan der barê wê de bi Rûsyayê re hatin kirin. Rûsyayê beriya êrîşan di hin nûqteyan de li Efrînê cih girtibû. Dema ku komên çekdar ji herêmên Xuta El Şerqiyê bi operasyonê vekişiyan û teslîm bûn herwiha Efrîn teslîmî dagirkeriya Tirkiye hat kirin li beramberî Xeta El Şerqiyê û hin herêm ji Idlibê teslîmî rejîma Sûriyeyê bikin ev plan eşkere bû. Êrîşên li ser Efrînê derbeyek ji bo projeya Rêveberiya Xweseriya Demokratîk li Bakur û Rojhilatê Sûriyeyê bû. Hedef ji êrîşên li ser Efrînê ew bû ku ewlehiya li herêmê têk bibe herwiha ji bo ku bikaribin bi rêya Efrînê hin herêmên din jî dagirbikin ev yek jî bi dagirkirina Serêkanî û Girê Spî piştî Efrînê xuya kir.

Efrîn di navbera herêmên dagirkirî yên Ezaz û Idlibê de ye

Gelek niyetên dewleta Tirk ji bo dagirkirina Efrînê hebû û rewşa siyasî ya li herêmê. Efrîn di navbera herêmên dagirkirî yên Ezaz û Idlibê de ye û erdnîgeriya wê ji herêmên din cudatir e. Ev jî dihêle dagirkeriya Tirk desthiladariya xwe li Sûriyeyê berfireh bike û herêmên ku dagirkirine bigihîjîne hev. Efrîn di projeya Neteweya Demokratîk de, mînaka ewlehî û aştiyê bû. Armanca dewleta Tirk ew bû ku vê projeyê têk bibe. Efrîn di Şoreşa Rojavayê Kurdistanê de hebûna xwe di hemû waran de îsbat kir û mînakek zindî ji projeya Neteweya Demokratîk re bû. Di heman demê de hembêza xwe ji hemû koçberên Sûriyeyê re vekir. Gelek proje û planên ku niha li Bakur û Rojhilatê Sûriyeyê tên meşandin ji Efrînê dest pê kirin ku yekem car xwendina bi zimanê Kurdî di heman demê de yekem zanîngeh û paymengehên bi Kurdî dîsa li Efrînê dest pê kir û hatin vekirin her wiha gelek proje ji bo pêşketina gel û di xizmeta wê derketin pêş.

Komkujî û sûcên şer

Ji roja yekemîn a êrişan ve, dewleta Tirk a dagirker komkujî li dijî sivîlan pêk anîn. Di roja yekemîn de li gundê Cilbirê yê navçeya Şêrewayê komkujiyek pêk anî, di encamê de 9 sivîl şehîd bûn û 12 jî birîndar bûn. Di 26’ê Çileyê de li navenda navçeya Mabatayê komkujiyeke din pêk anî û 7 sivîl şehîd bûn. Herwiha li gundê Gubelê yê navçeya Şêrewayê komkujiyeke din pêk anî, di encamê de 18 sivîl şehîd bûn, di nav de 4 ji malbatekê bûn û 7 sivîl birîndar bûn. Li gundê Şiketa yê navçeya Şiyê jî 5 sivîl şehîd bûn.
Li Navçeya Cindirêsê jî ji komkujiyan nefilitî, di êrişeke bi balafirên şer ku berbanga sibeha 26’ê Sibatê li gundê Yalanqozê 5 sivîl şehîd bûn û li navenda navçeya Cindirêsê 13 sivîl şehîd bûn. Li navenda bajarê Efrînê jî gelek komkujî hatin kirin, ku 4 zarok bi giştî 7 sivîl şehîd bûn û 17 jî birîndar bûn li taxa Mehmûdiyê ya li Efrînê jî 20 sivîl şehîd bûn. Nexweşxane jî ji sûcên dewleta Tirk a dagirker bêpar neman, di 16’ê Adarê de nexweşxaneya Avrîn bi balafiran hate bomebebarakirin, di encamê de zêdetirî 16 sivîl û di nav de zarok ku dihatin dermankirin, şehîd bûn. Li gorî Desteya Tenduristiyê ya kantona Efrînê, di 58 rojên êrişê de 257 sivîl şehîd bûn, jê 45 zarok, 36 jin û 176 mêr. Herwiha 742 sivîl, di nav de 113 zarok, 113 jin û 516 mêr birîndar bûn.

Berxwedana serdemê

Şervan û gelê Efrînê bi berxwedaneyeke bê hempa li berxwedan û derbeyên giran li dagirkeriyê xistin. Ji ber wê berxwedana gel li Efrînê bi navê Berxwdana Serdemê hat binavkirin. Gel û şervanan bi îradeya xwe li hemberî hêza duyem a NATO’yê 58 rojan şer kirin. Efrîna ku serjimariya wê zêde ye û weke herêmeke Kurdî resen li Rojavayê Kurdistanê tê nasîn. Efrîn jî bi destpêkirina aloziya Sûriyê re serî li hember Rêjîma Sûriyê rakir û di xeta sêyemîn ya Tevgera Azadiya Kurdistanê de, Xweseriya Xwe ya demokratîk îlan kir. Li ser van bingehan bajarê Efrînê li kêlek destkeftî û dewlemendiya xwe ya sererd û binerd bibû herêmeke herî bi ewle û ya pêşesaziyê ji hemû herêmên Sûriyê re.

Tilîliyên dayikan ji dengê bombeyan bilindtir bû

Beşdarbûna jinan di çalakiyên greva birçîbûnê de li gundên ser sînor bi dirûşme û tilîliyên xwe berxwedan û îradeya wan li dijî dagirkeriya Tirk nîşan didan. Dewleta Tirk ji ber metirsiyek wê ji îradeya jinan heye lewma her şandeya ku li ser sînor di grava birçîbûnê de bûn rastî êrîşan bi balafirên şer dihatin, lê dengê dirûşmeyan û tilîliyên dayikan ji dengê êrîşan bilindtir bû. Gelek şandeyên jin ji Filistîn, Lubnan, Bakurê Kurdistanê û herêmên Bakur û Rojhilatê Sûriyeyê ji bo piştevaniya jinên Efrînê di berxwedana serdemê de bikin berê xwe dan Efrînê.

18’ê adara 2018’an bajarê Efrînê bi temamî hate dagirkirin

Piştî berxwedaniya gel û têkoşîna şervanan a 58 rojan gelê Efrînê bûn mînaka Şerê Gelê Şoreşgerî. Lê mixabin ji ber êrîşên hovane ya dewleta Tirk û çeteyên vê, ji bo ewlehiya jiyana sivîlan di 18’ê Adara 2018’an de biryara derketina ji Efrînê hate standin. Di 18’ê Adara 2018’an de bajarê Efrînê ya Kurdî ji aliyê dewleta Tirk a dagirker ve hate dagirkirin. Efrîn bi pilaneke navnetewî hate dagirkirin û dewleta Tirk serweriya xwe tê de îlan kirin. Herêma Efrînê di giştî Sûriyê de yek ji herêmên herî berhemdar yê zeytûn û zeyta zeytûna ye. Ji derveyê wê herêmeke çiyeyî ye û bi ava xwe ya zêde û xwezaya xweşik tê naskirin. Bi derbasbûna dagirkeriyê û komên çeteyan re, li kêlek kiryarên dijmirovî yên ku di derheqê gelê wêyê resen de pêkanîne û hê jî didome, Efrîn ji her alî ve hate talankirin û di asta yekemîn de faşîzma Tirkiyê û komên çeteyan darên wê yên zeytûnan û bi deh hezaran dar, daristan, cihên dîrokî û şûnwarên wê talan kirin.

Bîra Civakê

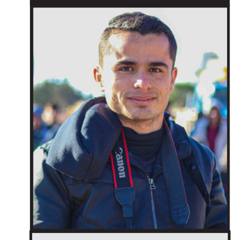

Ehmed Hesen

Civaka ji cihê xwe were meşextkirin, azadiya xwe ji dest dide

Di dîroka biwêja kurdî de jî diyar e ku her giya li ser koka xwe şîn dibe û hêzê digire. Çi civakên ku ji rastiya xwe dûr dikevin, her gav bi xerîbî û lêgerîna aramiyê re rû be rû ne, taybet piştî berfirehbûna şer û kirîzên li Rojhilata Navîn û cîhanê, pêleke mezin a penaberiyê hate çêkirin, her wiha di nava sînorên welatan de jî ji ber êrîş û dagirkeriyê gelek koçberiyên bi darê zorê hatin çêkirin, ev hemû jî di encamê de dûrketina ji rastiya civakî nîşan didin. Mirov çendîn rewamendiyekê bide penaberî û koçberiyê ku ji ber reva ji şer û pirsgirêkan çêdibin, lê nikare ziyan û encamên bi karîset ên ku di encama koçberiyê de rûdidin înkar bike. Taybet Rojhilata Navîn di van 30 salên dawiyê de bûye çavkaniya kirîz û şerên dijwar, encam jî meşextkirina bi milyonan kesan ji cih û warê xwe ye. Ev civakên ku koçber dibin ji kêliya koçkirinê heta ew dijî her tim rastî hewlên birçîbûn, qirkirin û asîmîlekirina çandî tê, di heman demê de koçberî kesayetên ji xwe bê bawer herî zêde pêş dixe, di heman demê de di şert û mercên koçberiyê de asta ronakbîrî, xwendin, pêşketinên zanistî jî gelekî li paş tên hiştin, mirov çendîn hewla pêşxistina zanistî bike jî, mercên derûnî yên koçberiyê bandoreke mezin li ser kesayeta zarok, bav, dayîk û civaka koçberbûyî dilîze. Lewma jî ez dikarim diyar bikim ev bandor tu carî bi demeke diyar re sînordar namînin û her gav di derûniya civaka koçberbûyî de xwe dubare dikin. Li aliyê din pirsgirêka ji hev berdana jin û zilaman jî roleke neyînî ya mezin li ser zarokên wê civakê dilîze, ev bûyer jî pir caran di encama kirîzên aborî, nexweşiyên bê derman û bandorên derûnî de derdikevin pêş. Her wiha zêdebûna asta bêkariyê di şertên koçberiyê de rê li ber xizanî, birçîbûn û têkçûna qada zanakirina civakî digire. Di nava atmosfereke wiha krîtîk de bê guman pêwsîtiya civakê bi zanakirina hişmendî û pêşxistina perwerdehiyên derûnî heye, di serî de pêwîst dike ku di hemû gavavêtinan de vac ango mentiqê çareseriyê bingeh were girtin, her wiha civak li şûna ku bi pirsgirêkan re rû be rû be, divê însîyatîfa çareseriya pirsgirêkan ji reva ji pirsgirêkan xurtir be, taybet gava gelek ji cihê xwe tê meşextkirin derûniya wî/ê bi awayekî xweber lewaz dikeve, ev jî dibe sedem ku bi hêsanî ji aliyê dijmin û aliyên dijber ve were xapandin, lewma jî her kêlî xwe zanakirin û hişyarî girtin rê li ber dibetiyên wiha xeternak digire yan jî kêm dike. Çiqas di aliyê fîzîkî de koçberî çêbibe, ya rast divê di aliyê çand û bîrdoziyê de jî koçkirin û dûrketin neyê kirin. Ji ber ku qabîleya mirov a çandî û bîrdozî her tim ji ya fîzîkî xurtir e û dikare were parastin, kengî qabîleya çandî û bîrdozî jî lewaz bikeve, hingê tiştek bi navê civak namîne. Gelek sedemên berbiçav ên ku rê didin koçberî di nava civakê de zêde bibe hene, lê sedema sereke windabûna nasnameya civakê û qirkirina çandî ye, çaxa ku nasname tê binpêkirin, hingê encam dibe lêgerîna li nasnameyê, ev rewş jî bi xwe re koçberiyê zêde dike, heta roja îro bi sedan civak bê nasname mane yan jî nasnameya hemwelatîya welatên din standine û bûne biyanî, tenê li Rojavayê Kurdistanê di bin navê kenbera Erebî de bi sed hezaran kurd bê nasname hatin hiştin û milkên wan ji wan hatin standin, taybet di 24’ê Hezîrana 1974’an de bi biryara hejmara 521 ku di civîna fermandariya netewî ya Partiya Baasê de ferman hate dayîn ku ‘projeya kemera Ereban’ were pêkanîn. Bi vê projeyê wê demê Hesekê wek parêzgeha Sûriyeyê dihat zanîn, gundên Kurdan ên nêzî sînorê Tirkiye û Iraqê hatin hedefgirtin û armanc ew bû ku guhertina demografîk pêk bînin. Ev proje encama polîtîkayên domdar ên tepesandina hebûna Kurdan û tinekirinê bû. Weke encam bi qasî ku civak karibe rê li ber koçberî û penaberiyê bigire û hafîzeya xwe ya civakî biparêze, ewqas jî nêzî azadiyê dibe.